

Sarvõ Õio:

„Ku su imäkiil om
võro vai seto kiil,
sis märgi' tuu ka'
Rahvastiguregistrih!”

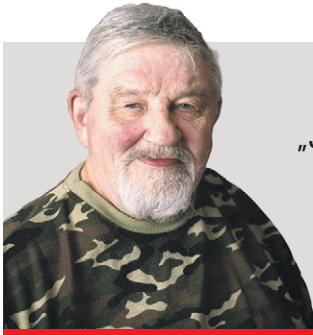
lk 2

Hao Paali:

„Ja nii johtu, õt nii eestläisi
ku setokõisi eepos
om publitseerit
samah kotusõh.”

lk 3

Breidaksi Arved:

„Küllätüvä tsassonal
saa sool aestagal
100 aastakka.”

lk 9

Setomaa

Hind 2 eurot

September 2026, nr 9 (442)

Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm

Vahel Setomaa valla leht

Seto Käsitüü Kogo oppõkäük Gotlandi saarõlõ

Lämmä' Gotlandi lambavilla soki' jalah ni värske' reisi-
mulje' meelel, kiroda lugõmisõst reisimulje' Seto Käsi-
tüü Kogo oppõkäügist Gotlandi saarõlõ Rootsimaal.

VABARNA JANE

Minevä aastaga kogo kuuholõkil tsihist vöödot oppõkäük Gotlandi saarõlõ sai teost 9.–15. septembri. Sügüsene aig oll' illoš aig saarõl käumisõst, suvõaol om meil hindil Setomaa kipõ aig ni näilgi sääal hulga turistõ käümäh. No' oll' vastavõtjil mi jaost aigo ni oll' ruumi liinah jalota'.

MTÜ Seto Käsitüü Kogo ütest iihmärgist om kooltada' ka ummi käsitüüga tegelevit liikmit. Kokkosäet oppõkäügi kotusõ' sai säet nii, õt õgaüts, kiä üteh oll', sai kaia' ni nätä' midägi uma valdkunna kotsilõ: lambakasvatus, hõpõtüü, näpõtüü, toidu', käsitüü ja müügi-puul ni pallõ muud.

Gotlandi reisist võtsõva' osa Kala Ingrid, Jacobsoni Külli, Linusõ Marje, Vabarna Jane, Toomistõ Lauri, Keerpalu Marika, Keerpalu Arvi, Kauksi Ülle, Riit-saarõ Evar, Kiviti Annika, Lill-maa Terje, Orava Kairi, Gomozova Valentina ja Paloka Viive. Sõidimi katõ massinaga Läti-maa kaudu laivalõ ni Rootsi kaudu laivaga jal' Gotlandilõ. Mineki pääle kulusi küll inämb ku üüpäiv, a täks om pikembä sõidu aigo ka midä tiipäl kaia' vai ütehuuh jutta aia'.

Edimätses sihtpunktist saarõ pääl sai Visby liin. Sääal uutsõ meid pidolik sündmus: toimus Eesti aukonsuli vahetus Gotlandi saarõ pääl. Uma tüü andsõ üle Noodapera Riina vahtsõlõ aukonsulilõ Marion Norrbylõ. Setomaa ülembootska Kala Ingrid andsõ üle ka uma tenosõna' ni teime ütidsõlt sündmüsel ka tervtüsõlauu. Seto laulu võeti hõste vasta ni rahvas laulsõ ka üteh. Noodapera Riina om pikki aastit uma amõti olnu ni olnu eestläisi jaost, kiä' saarõlõ tulõva', ka kontaktist ni tiijuhist. Reisi joosul saimõ timä giidituuril Visby liinaga tutvast ni kävemi timä kotoh ka küläh ja kõnõlimõ saarõ elost, perimüse hoitmisõst ni keelte opmisõst. Riina

iistvõtmisõl näime ka ehedät kaluriküllä ni saimõ väikol Gotlandi kultuuriperändi pääväl ka umma kultuuri tutvusta'. Lisast käsitüü müügiletile esinesi n-õ kogo koorikõnõ ni tandsorühm. Jane mänge karmoõkat ja Evar lei kannõld. Oll' ni mihi ku naisi laulu ja rahvaga ütehmängmist. Tutvustimõ rahvarõivit ni ehtit. Ülembsootska sai kõnõlda' uma aamõtit ni kiiora võiest. Avvulidsõ aamõti puhul kinkse Riina Ingridile kohalikust maavarast tett suurõ käiakivi.

Üts üllätävambit hetki kõõ reisi joosul oll' Visby liinah käsitüühuviliisi kokkosaamisõl. Lätsime avatu käsitüüõdagulõ, õt kokko saia' kohaligu käsitüü-ühinguga ni näide iistvidäjä Mäna Engstrõmiga. Mi üllätüsest teivä' näpõtüüd sääal noorõ' inemise'. Uma mõttõh kujutimõ ette hulga vanõbat seltskunda. Üteh ruumih vestvä' kirvõ ni väidsega puutüüd tetä' nii mehe' ku naase'. Kõrraga oll' lavva ümber mitmõ erinevä käsitüütehnikaga tegija', kiä ummõl, kiä koi kampsil, kiä tikse värmilist lilltikandit, kiä pilõf. Nä esi' ütli', õt soo kuuhtegemine om hüä viis vahtsit tutvuisi sõlmi' ni oskuisi jaka'. Mõni käsitüüõppaja oll' eiski pundih. Tutvustimõ näile ka uma seto käsitüüd. Marje näudäs pudelisuvvüüd, Marika kaaruspaila ni Ingrid hargvivüüd. Tutvustimõ umma seltskunda ni vahetimõ kontaktõ edespõiditstest kuuhtüüst.

Gotlandi saar om tõlkõh Ojamaa. Saarõl om illoš loodus – ilosa' mereranna', kividisõ' kaemisväärsusõ', putmalda loodus, lühko' pedäjäpuu', mafa-puhma' mõtsa all, hooldõt maja' ja aia', õga maja man häitsvä' roosi', piri- ja ubinapuu' parkidõh ni rahvalõ jalotamisõst avatu botaanikaaid keset Visby liina. Mitmõh vabaõhumuuseumih näime innist ello, palkmaio hainakatsidõga ni vanavara, viikingiaigsõtt linnakut ni Visby liinah hõste säilinü liinamüüri. Aolugu om tähtsä tiidä', tuuperäst viidi meid kaema ka lagonu paati, minkaga 1943.

Reisiseltskund Visbyh.

Seto Käsitüü Kogo pilt

aastagal paeti Eestist ni jouti Gotlandilõ.

A päämine tsiht oll' õks kävvu' käsitüü kotussit pite ni tutvuda' käsitüüettevõttidõga. Gotlandi lammas om üts saarõ kaubamärke. Võidsõ osta' lambapiltega magneti vai kruusi, a samah ka hallitsärosõ lambanaha, sussi', mütsü, kinda', kampsil, salli, kudamisõst langa vai meisterdämisõst villatuttõ. Müügilette välläpanõki' olliva' õgal puul ilosa' ni kaupatäis, langa hinna' olli' mi jaost tsuut korgõ', tuuperäst suuri langavarusit kodo õs ostõta'. Om tä sis soki vai kampsil vai salli kudaminõ, tuud tege õks masin. Kävmi sokivabrikuh Gotlands Strumpfabrik, miä tuutsõ ka villatsit kangit, minkast ummõldi kampsõ. Üte perre väikost mõttõst suurõst kasunu ettevõtõ om uma toodanguh suurusõlt tõõnõ ettevõtõ.

Niisamata oll' julgõmbalt ummõlus- ni kudamismassinidõhõ investiirnü ka tõõnõ pereh, kinkal oll' laudah ka hulga lambit. Põllumajanduslaenuuga soetõt kallis kudamismassin hoit kässiga tüü päält aigo ni tervüst inämb kokko.

Lätt edesi lk 2.

Hõpõseppi kohtuminõ.

Seto Käsitüü Kogo pilt

Hõpõsepä moro iih.

Kauksi Ülle pilt

Rannafestivalil leelotamah.

Kauksi Ülle pilt

Võro ja seto kiil saa olla' aamõtlik imäkiil

2025. aastaga oktoobrist saat Rahvastiguregistrih uma imä-keelenä kirja panda' ka' võro, seto, mulgi, tarto ja tõisi Eesti piirkundõ kiili. Soo muudatus om pia 30 aastakka olnu' kogo-kundligu tiidäandmisõ tullõm, minkõ Eesti Vabariigi valtsus viimäte hüäst kitt.

Rahvastiguregistri imä-keele andmõ põhinosõ inõmisõ hindä ütlemisõ päält. Tuu tähendäs, õt õgaüts saa eis' määrädä', mäane kiil om timä imäkiil, ja ku vaia, sis saa ummi andmit muuta'.

Ku olõt võro- vai setokeelitse kododsõ tagapõhaga'/tagamaaga' ja piat uma imä-keelest võro vai seto kiilt, kae' üle, kas tuu om ka' Rahvastiguregistrih märgit. Säänestmuudu avitat toolõ, õt riigil olõs parep

ülekaehus näide kiili kõnõlõ-jist ja näide tegeligust pruukmisõst.

Imäkeele muutmisõ jaost logi' sisse Rahvastiguregistri eistiinindüiste ja otsi' säält uma isikuandmidõ mant kõlbulinõ imäkiil. Sortmisõst om näütusest „Eesti: võro“, „Eesti: seto“ ja „Eesti: tarto“ ja tõõsõ põhäeesti keele murdidõ variandi'.

Ku su imäkiil om võro vai seto kiil, sis märgi' tuu ka' Rahvastiguregistrih!

SAARÕ HIPP

Võrokõisi Kongressi Vanõbidõ Kogo liigõh

SARVÕ ÕIÕ

Seto Kongressi Vanõbidõ Kogo päävanõp

Ülembsootska tegemisõ'

August ja septembri om ülembsootskal olnu kipõ ja huvtav. Ku alul oll' pallõ aokiränikõga kõnõlõmist, sis peräkõrra nakaš tulõma õgasagamatsi kutsit kokkosaamistõlõ.

Augusti edimätseh poolõh käve mitteamõtlikul visiidil Norra Kuningriigih, sääi sai kokko suursaadik Mathiseni Piiaga ni peime plaani tulõva keväjätsest Setomaa delegatsiooni käügist Norramaalõ.

Setomaa erisagamatsõ' kokkorjumisõ' ja pido' oodiva' avamist, lõpõtust ni ülembsootska õnstust: „Seto Odüsseia“ perämäne etendüs, Treski Fest, külli spordimängõ', hariduspido, karavanimassinidõ kokkotulõk Obinitsah. Illoš pido oll' Talnah, Eesti president kutsõ roosiaida Eesti taasiseseisvumisõ päivä tähstämä. Sääi trehvisi hulga ummitsit ni oll' hüä ummiga üteh olla'.

Kävemi käsitüülistõga Gotlandil ni tuudaigu oll' ülembsootska pallõld Rootsi aukonsuli vaeldamisõ pidolõ Visby liinah. Pallõdõlõ eestläisilõ tutva Noodaperä Riina andsõ uma aamõti üle Norrby Marionilõ. Suuvsõmi setodõ puult joudu vahtsõh aamõti.

Mu jaost Setomaal tähtsä' aša' ommava' õks seto kiil ni seto rõiva'. Ma taha naada' rõivil käüjit tunstama ku ilosat setot.

Opimi' ja kõnõlõmõ' õks umma imäkiilt õga päiv, a suurõ hoolõga ka seto nädäli aigu! Soovi teele ilosat sügüsekoist!

Setomaa ülembsootska
KALA INGRIT

Kirävüü 20 aastat tagasi – meistri ja sell.

Kala Ingridi kogo pilt

Verska Käsitüüselts Kirävüü – 20

18. septembril täütüsi Verska Käsitüüseltsil Kirävüü 20 aastakka.

Parhillatsõ' käsitüüsilõ' käeväv' innitsitõ Kirävüü naisi haudu

pääl ni mälestivä' 20 aastakka tagasi alostajit.

Kõivo Anne om kirotanu umal aol:

Ommõ kinä Kirävüü,
Verska naistõ meelispaik.
Koh õks kulda koetas,

hõpõ langa heidetäs.
Kokko käävä' kodo naase',
perilda pendsonäri'.
Om hüä kokko kävvü',
kuuh hüä kulatada'.
Teno valla herrile,
uma valla ülembilõ.

Teivä' tarõ meeie torõda,
elämisõ ilosa.

Verska Kirävüü uut uma seltsi vahtsit käsitüühuvilisi.

Tulkõ' kampa, olõmi Verskah vallamaja 3. kõrra pääl!

KALA INGRIT

Karavanõ festival Obinitsah

Ku kavva jo olõt olnu' karavani umanik?

Kats aastakka. Minevä aetagä keväjäst.

Mitu matka olõt soo karavaniga' tennü'?

Ma arva, õt viis vaest.

Määne oll kõgõ põnovap kõrd tuu ao joosul?

Ma tiia-äi, mõista-ai üldä'. Kõik oll põnnõv ja huvtav.

Karavanõ om kattõ sorti. Määne om teil, kas haagis vai buss?

Meil om buss.

Määne firma?

Karavani' jäi' vihma kätte.

Riitsaarõ Evari pilt

Buss eis' om Ford, a pääle-ehütüs om Elnagh.

Mitu kõrda aastagah olõt

säntsels festivalil olnu'?

Soo suur, mia om täämbä, om õnnõ üts kõrd aastagah, a väigokõisi om hulga.

Kuis teele miildü Obinitsah?

Väiga miildü. Hõste sõbralik rahvas ja meid vöödõti siih väiga' hõste vasta.

Tii' olõt Eesti Karavani Klubih. Kuvvamuudu ti uma-vaihol suhtlõt?

Päämätselt läbi veebi.

Aifumma!

Päiv oll 6. septembri 2026. Margus Maksimovi käest küüsse küüsümüisi

ÜLPERI ARO,
10-aestaganõ

Tõlkja Sarvõ Õiõ.

Seto Käsitüü Kogo oppõkäük Gotlandi saarõlõ

Alostus lk 1

Tüü saa kipõstõ valms ni tootmisjõudlus om ka suurõmb. Näime ar' mitmõ massina ummõlusvõimalusõ' ni tuud, kuismuudu tootõ' valmisõ'. Saimõ innustust, kuis suurõmbalt mõtõlda', ni julgust laembalt ette võtta'.

Uma lambavilla võit esiki siistsamast Setomaalt Gotlandilõ saata', saarõl om paar ettevõtõt, miä tuu ar mõskva' ja langast tegevä'. Miinimum om 4 kg. Muidoki om tuul teenusõl uma hind.

Kohtusimi meistridõga. Reisiseltskunna üts inämb mainitu meistrit, kinka elotüü muljet avald', oll' hõpõsepp Jan-

Eve Stengård. Timä kodo moro pääl oll' hõpõ- ja kullasseppä tüütärõ, koh oll' välläpanõk ka timä hindä elo joosul valmistõt hõpõtüül. Meistri kodo oll' muidoki esi' kaemist väärt. Talo huunõ' oll' täl hindäl ehitet ni kunstnikumeelega kauristõt. Mõtsaviirde oll' raotu mitmit skulptuurõ, müütilisi tegeläisi ni tsirkõ. Mi hõpõsepp Evar sai timäga jutu pääl ni näüädäda' pilte nii uma sõlõku hõpõtõiest.

Käsitüü man või mõnikõrd lugu olla' tootõ müügi man veiga tähtsä. Üts kohalik naha-meistri, kinka tüütärõh mi käve, valmis' just luuga nahast patju ja vaipu. Tä andsõ vahtsõ elo vannolõ nahast jakikõisilõ, midä inemise' omma' alalõ

hoitnu'. Timä mõtõh oll' alalõ hoita' inemiste mälestüisi, a tsuut tõõsõl kujol. Hüä mõtõh ni illoš teostus om timä ettevõtmisõ võti.

Viimädsel reispääväl külästimil viil maalilist Trosa linnakõst ni jalotimi Tullgarni lossiaiah, miä kuulus Rootsi kuningaperrele. Üts sõidumasin vajasi miihi huult, tuuperäst jäi osal seltskunnast nuu' käügi' ar', a vaest omgi sis põhjust Gotlandilõ tagasi tulla'. Mereviirne majutus Visby Gustavsviki puhkõkeskusõh om kindlahe hüä kotus, kohe mi terve seltskunnaga tagasi lääsi'.

Kodotiil teime laiva pääl ütidsõ jututsõõri, koh õgaüts sai jaka' ni muljit esilõ nõsta'.

Õgaüts haardsõ oppõreisilt üteh mõnõ' mõttö' ja idee', midä võisi' uma ettevõtmisõ edendämisõst tetä'. Jääme uutma ja luutma, õt nuu' ka teost saava'. Kuigi reisikulu tull' õgalütel esi' kinni massa', sis või üldä', õt Gotlandi üümaja ja toiduhinna' olõ-i mi ummist kuigi kallimba', õnnõ kuluraha kursi arvõstamisõl tull' tihtsahe künnega jaka'.

Seto Käsitüü Kogo 20. tegevüsaastaga oppõreis Gotlandilõ õnnõstu hõste ni loodamõ, õt jo piä märgitäs vällä tulõva aastaga tsihtkotus. Aifumma SKK juhatusõlõ, Külli, Ingrid, Sigre, sood ilosat reisi meele kokko säädmäst, kimmäs oll' kõigil kambah olla' ja ummi tegemiisi päälõ ka kõrrast kavvõst kaia'.

Hao Paali 80

Oktoobri töösõl pääväl tähistäs uma 80. aastaga juubelit sootška, kirä- ja tiidüsmiis, seto lauluesä Hao Paali. Käve täl tuu päävä puhul küläh ni ai juttu nii vanõbast ku vahtsõbast aost.

Sa olõt kõõ elo olnu kõva laulumiis. Ku sagõhöhe sa parhilla' laulat?

Veidõ, parhilla' väega veidõ. Jo mito aastakka olõ-i mi järjekindlalt Liinatšurrõga kuuh käunu'. A kokhi kolmõ kuu pääle kõrra-kats õks olõ laulda' saanu. Liinatšura poisi' omma' kõik ilma pite lakja ka, olõ-i kõõ aig Tartoh. Ni inäbüs miihi laula olõmi ar laulnu' ja naisi laula jo mehe' laula-i.

80 aastakka om pikk aig nii inemise eloh ku ka Setomaa jaost. Määne oll' sino latsõ-põlvõ Setomaa?

Tuu oll' 50nditõ aastakidõ Setomaa. Oll' kolhoosikõrd, ma kasvi üles Ostruva küläh vanaimä puul. Sääll oll' kolhoosilaut. A kařahkäüminõ oll' olulinõ. Tetti ütehkuuh tüüd, taloh olli' talgo'. Ma olli ainukõnõ lats, mul umma kampa õs olõ, a külä pääle sai mintüs õks. Keeletä-s kah. Laulumiis ma tuul aol olõ-s, naase' õks lauli' ütehkuuh, a mehe' tuul aol Ostruvah laula-s. Önnõ Uusvadah oll' tuul aol miihi laul püsümä jäänü. Ildapa sai noidõ käest küll laula opitus, a väikokõsõna ma õs laula' viil niimuudu. Ja pallõ vanno laulumiihi läts joba tuul aol ka parebilõ jahimailõ.

Ma loi ütest artiklist, õt raamadu' ni lugõminõ miildü' sullõ jo latsõna nii pallõ, õt sa võtsõ' raamatit karja üteh. Midä sa tuul aol loi'? Kas sul om mõni raamat meele ka?

Lei kühl, a kotoh mul olõ-s kõrdapite raamatukoko. Peris nii ka olõ-s, õt üttegi raamatut olõ-s, veidõ oll' õks. Nii õt ma käve külänõukogo raamatukogost raamatit võtmah. Üte raamatu ma olõ eiski ar läbi leotanu, ku kar'ah tuud loi, no tuu sis läts kõgõ kaduva tiid. A mis raamat tuu oll', tuud mälehtë-i. Tuul aol sai loetus ka tävveste pahna, näütes Stalini preemia laureaato, raamatuvalik õs olõ' nii lağa ka.

Vanast oll' ülikuuli minek kõrdapite rassõmb. Kõnõlõ', kuis sai sinost tiidläne ja kirämiis.

Mul olli' keskeltläbi koolih peris ilosa' nelä' ja viie' ja matemaatiga ni muuga mul hätä õs olõ. A ma löüdsõ, õt kirotaminõ, eesti kiil tulõ-s mul nii hõste viil vällä ja tuuperäst mõtli, õt piäsi' tuud ülikuuli opma minemä. Tuu oll' ka üldse vidämise asi, õt ma sisse sai, selleperäst õt kirjandi sai ma kolmõ.

Vaest tuuperäst, õt kõik töösõ' hindõ' mul kõrraliku'

Hao Paali.

Grünbergi Maria pilt

Paali om opanu hulga seto laulumiihi vällä Liinatšurrõ kuuri iist võttõh.

Setomaa lehe kogo pilt

oll', sai ma ülikuuli sisse. Ku olõsi-s saanu, olõsi' sõaväkke lännü. Ma mälehtë viil tuud, õt oll' paasapääväne päiv, ma olli Lepä küläh ni sai tiidä', õt olõ vasta võetu ülikuuli. Vot tuu oll' rõõmsa päiv, selle õt tegelikult ma taha-s sõaväkke minnä' kah.

Kas sul om mõni uurimistüü, mia om sullõ kõõ rohkõp miilde jäänü?

Tegelikult õga ma väega suurt midägi olõki-i tennü, ma olõ laisk kirotaja. Kirotamist ma ülikoolih selgest õs saa', lätsi küll opma, a tuu kirotaminõ jäigi sändsest kehväst (Paali naard). Aspirantuuritüüga om küll lugu. Tüü pidi vinne keeleh olõma, kiroti seto kombõstikust ja usundist, tuu rahvaluulõ ala õs lää', a loeti etnograafilisõst. Ma uursõ, koh taad kaitsa' saa. Moskvah olõsi' saanu ja Leningraadih ka. Naksi sis Leningraadih maad kullõma, koh ma siis uma tüüd kaitsa' saa. Mullõ ülti, õt ku võtat Paul Ariste uma oponendist, sis mi võta sinno jutulõ. Ariste oll' nõuh, mi sõidi rongiga üteh-

kuuh Leningraati kaitsma, tii pääl sai kõrdapite anekdooto kõnõldus.

Ku rassõ oll' seto asja aia' ni kiilt-kombit uuri' nõukogodõ aol?

Taa riigikõrd väega õs sekä'. Ma olli Eesti Rahvaluulõ arhiivih, sääll midägi väega keeletä-s. Erifondih oll' mõnõ' lehe, mis olli' ar lõigadu', muud mitte midägi. A kõik, mia oll' nõukogodõvastanõ vai sis säkslaisi kitmine, oll' ar keelet. Ma kiroti põllutüüga kõidet uskmisist, näütes taast, õt ku vili ar lõigatas, sis kaetas, määne putukas sinnä' mano tulõ. Ku tulõ karvanõ, sis tulõ vilärikas aasta järgmine aastak, a ku om ille, sis tulõ-i. Nuu' olõ-s ideoloogilisõlt tähendusliku' teksti' ja noidõga olõ-s määnestki hätä.

Kõnõlõ' tuu lugu ka, kuis Vabarna Anne „Peko“ raamatuhe sai.

Tuu oll' nii, õt Paulopriit Voolaine oll' Eesti Kirändüse aokiräh tuust lühko ülekaemisõ kirotanu. Ma naksõ toda

uurma ja kaema, koh saasi' pikebä „Peko“ paprõ pääle ja kaasi vaihõlõ. Helsingi ülikuul oll' šooist huvtõt, küsse ka kaia' ni lukõ'. Ma panni nuu' värssi' ümbre masinakirja. Tuul aol oll' Soomõh sääne hõim, kinka väärnimi oll' Pekonen, üte k-ga. Tuusama suguvõsa pakk vällä ka tuu, õt nä võiva' „Peko“ eeposõ ar publitsiiri'. Algosõh oll' taa õks seto keeleh, ma tsuut toimõti ni tei lühkobast. Kuopioh oll' publitseerit varahappa ka „Kalevipoig“ ni sai kõnõldus, õt ka „Peko“ saa säälsamah trükki minnä'. Ja nii johtu, õt nii eestläisi ku setokõisi eepos om publitseerit samah kotusõh.

Kost sul om tulnu tuu lõp-malda joud ja mõttöainõ, õt kogo aig uurimustüüd tetä', raamatit kirotä' ni samal aol ülikoolih opada'?

No õga ma nii väega virk ka olõ-i olnu. Vaest võtf kõgõ rohkõmb pingutamist ni mõttõga aša man olõmist Sommeri kogo läbi lugõminõ. Tuud oll' ligikaudu 150 000 lehekülge.

Sa olõt üts noist inemist, teno kinkalõ saiva' Seto Kuningriigi päävä' algusõ. Määne oll' Seto Kuningriik sis ja määne parhilla'? Võit kõnõlda' nii kuningriigipääväst ku Setomaast üldse.

No parhilla' om ülembsootškal väega tähtsä tuu esindüsfunksioon. Vanast oll' põhilinõ päävä läbiviimine. Ma olli edimätsõ kol' aastakka ülembsootška ja minno huvi' kuningriigipääväl kõgõ rohkõp leelo võikilaulminõ. Tuulaiga oll' õks lust kullõlda', algusõh iistütlejil tulõ-s taad vaimu pääle, nä kõik improvisiire' ja alles kolmandast minotist naksõ' naa' sõna', illoš kiil ja mõttit sinnä' mano tulõma. Väega kahjo oll', õt piirang pääle panti, õt viie minotiga piät ar laulma. A muido olõsi' pidänü vaest terve päävä taad ütte laulu kullõma. Parhilla' om tõistmuudu, võistlõja' taha-i väega eiski võistlusõlõ tulla'.

Ku mi kuningriigiga alosti, sis Aare mõtõl', õt sordimi vällä kuninga. Ma naksi tälle vasta, selle õt aoluulisõlt om kuningil

päid maahha raotu. Setomaal olõ-i nii pallõ ilosit ni tarku poissõ, kinkal pää maahha võtta'. Valimi kuninga asõmõl hoopis kuninga asõmiku, tälle jääs pää alles õks.

Ja mõtõh oll' ka tuu, õt võisi' olla' määnegi kokkosaaminõ, mia olõsi' õgal suvõl ja Setomaa eri nulkõh. Ku kuningriiki olõ-s, olli' õnnõ leelopäävä', a vanõba' inemise' jovva-s kõõ aig kol' aastakka uuta' leelopäivä. Piät no' õga aastak olõma.

Sai Verskah mõtõldus ni kõnõldus, õt kas võisi' sis kuningriigipäivä ja leelopäivä samal praasnigul pitä' ja ka muial Setomaal, a Verska uma' olõ-s nõuh tuuga. Siis tull' tetä' midägi muud ni sündügi sääne Seto Kuningriigi päiv nigu parhillaki'. A tuul aol oll' lihtsap kõrralda' tuud päivä, sai vaihtõpääll puhada' kah. Tollõga ma olõ rahul. Ma eis' kae ja tunnõ, õt soo asi om kestnü küll ja kest edesigi viil.

Mändsit raamatit sa parhilla' loet? Mia sul poolõlõ om?

Parhilla' olõ-i mul üttegi raamatut poolõlõ. Üle-eelä' lõpõti raamadu, koh Toomas Leito om kirotanu uma elost.

Kui hõste su latsõ' ni latsõ-latsõ' (ja moošo ka latsõlat-sõlatsõ') seto kiilt mõistva'?

Mu poig seto kiilt kõnõlõ-i. Vajadust tollõ järgi nigu olõ-i. A ma mälehtë, õt ma kurjusti uma imäga, õt midä kuradit sa kõnõlõt mu latsiga kiräkiilt. Ja viil murtu, mitte kõrralikku kiräkiilt.

A ma mälehtë viil säänest seika, õt mu poig piä-s ütsündä viisi. Ku mi naksi ütehkuuh laulma, ma lätsi killõ pääle ja poig tull' mullõ perrä, täl tulõ-s niimuudu ütsündä torrõ vällä. Ja sis ma nuputi, õt kuismuudu saasi' šood ar lahenda'. Tei nii, õt salvõsti torrõ helü magnetofonilõ, siis lasi säält tuud, ma lauli killõt ni mu poig laul' magnetofoni perrä. A olõsi' sis tuust kasu olnu, täl tull' helü-murrõ ni sis jäi. Sis ku helü-murrõ oll' ar olnu, oll' mul tõsi-sõlt hüä miil, õt tä midägi siski tiidse. Oll' nimelt niiviisi, õt Ostruvalt, koh ma üles kasvi, oll' Lepä küllä kokhi kats kilomeetrit. Mi lätsi taahha paasapäävä töösõl pääväl. Ja kuis sa läät läbi külä vakka – hellü piät tegemä! Ja sis läbi Ostruva külä lätsi, naksi laulma. Meid oll' hüä kambakõnõ. Aga mul sõsarõ' ja veli olõ-i ka eriti laulupidäjä', a pujal tull' ilosahe vällä tuukõrd. Ma ütli killõt, tä hoi' viisi. Ildapa viil külärahas oll' kõnõlnu, õt oi ku ilosahe ti lätsi' taah lauluga.

Tuu või olla' rassõ küsimus, a midä sa tunnõt, ku miihiga üteh leelot laulat?

Mullõ lihtsalt miildüs väega seto laulu laulda'. Sääll om võimalusi varieeri' hirmus pallõ. Sääll omma' reegli', midä piät järgimä. A ku laulminõ liisna akadeemilisõst lätt, kaos ka tuu lust ar'.

Mullõ miildüs, ku ma kullõ tsõõrih hindä ümbre, kuis lauldas minost hüäl ni kural puul – ma kullõ noid ja mõtlõ, mändse' käugi' laulu seeh tetä'. Ja ku laulat üte käugi kehväste ja sobi-i, saat järgminõ vuur vahtsõst pruumi'.

Intervjuu om salvõstõt helüga. Maaha kirotanu, toimõtanu ni lühkobast tennü

GRÜNBERGI MARIA.

Seto kandlist II

Alostus mineväh aoleheh

NASSARI ELVI

Kandlidõ ar'kaominõ

Keeletiidlane ja tsensor Truusmani Jüri, kiä uurõ seto rahvatiidüst ja setodõ umakultuuri, kirof uma 1890. aastal ilmunu kirotusõh *Poluvertsõ' Psko-vo-Petsorskago kraja*, õt Kuusinita küläh (mia oll' kunagi olnu seto külä ja mia 19. aastasaal ar' vinnestü) olõvat kolmõl mehel olnu' kandlõ', a' õnnõ üts oll' pilli alalõ hoitnu. Tõõsõ' kats, kiä' inämb pikkä aigu mängi-is, olõvat uma mängmisi-riista' peräkõrra ar' ahju visanu'.

Kandlõmängu hädümisõst setodõ man om kirotanu ka rahvaluulõtiidlane Kallasõ Oskar uma 1894. aastal ilmunu jutussõh „Üht ja teist setudest“. Sääl selef tä setodõ kulatamisõst Lindora kõrdsi man kirmasõ pääl: kabohõisilõ mänge kargusõst üts pillimiis ermulit vai jarmonat (lõõdsapilli), tõõnõ tõmmaš kiika, tähendäs mänge viiolit. Uma tähelepandmisõ' kirof Kallas ülest nii: *Torupill on siin, nagu mujalgi kadunud, noorem rahvas ei ole temast kuulnudki. Kandle, vähe-malt vanamoodi kandle aeg on ka arvatud [ümbre saanu], siit ja säält leiad sa neid veel vana risu seast, keeled ära katkestatud päält, lüüa ei mõista teda nüüdsel ajal pea keegi; võib olla, et ehk teistes külades mõni meister on, kümne küla pääle Petseri ligikonnas ei ole ma kedagi leidnud.*

Siski õks ütskit kandlõmängijit Setomaal vil 20. aastasaal algusõh löüdü. Ku' 1913. aastal käve Setomaal soomõ sugu rahvamuusiga uurja Armas Otto Väisänen, sis kirof tä noodikirah ülest ja salvõst ka vaharullõ pääle leelotajidõ laula ja pillimängjidõ muusigapallo.

Ütelt kandlõmängjalt Litvina küläst, kinkõ nimi oll' märgit „Karaski Unask“ (Undzi), salvõst tä kandlõl mängit seto kargusõ. Saurova küläst löüdü timä 74-aastatsõ Mati Kuzma, kiä mänge pia 20 aastat tagasi hindäl valmstõt kandlõl seto pilli- ja kasatskiluu. Teedakõsõl oll' kõrval mängmäh timä 14-aastanõ latsõlats Miko Oloksa, kiä mänge mano moodulitsõl pillil, jermulil. Ladinä külä mehelst Semmeni Mikult om salvõstõt kandlõlõugu ja kargus, Jermakova külä 26-aastatsõlt tšuralt Seenka Hipilt kogoni viis kandlõpalla.

Lehte tegevä':

Toimõtaja Kauksi Ülle, tel 5656 9079, e-post: kauksiyille@gmail.com
Toimõtaja (lisaleht Vahtsõt Vallah) Breidaksi Arved, tel 518 9658, e-post: arved.breidaks@setomaa.ee

Keeletoimõtaja Palmi Silvi

Seto keele tõlkja Sarvõ Öiõ

Külesäädmine Lööpri Priit

Välläandja: Setomaa Liit

Setomaa kolleegium: Alumäe Helen, Kauksi Ülle, Laaneotsa Annela, Matvei Arvi, Sarvõ Öiõ, Leima Aarne, Kruusamäe Meelike, Jüriõ Vello, Järvelilli Rein, Leima Evelin, Mustimetsa Indrek.

Trükjä: Printall AS

Lehe ilumist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm ja lisalehte Vahtsõt Vallah Setomaa vald.

KAASTÜÜ' saata': kauksiyille@gmail.com

vai Setomaa aoleht, Obinitsa külä, 65301, Võro maakund.

SETOMAA VALLA UUDISÕ' saata': arved.breidaks@setomaa.ee

Tähtaig õga kuu 12. kuupäiv.

Lehe telminõ ja reklaam: tel 5627 3889, info@setoinstituut.ee

Mitmõst seto kandlõlõüjäst om muuseumikogoh alalõ ka pilt.

Kandlõmäng kattõ seto külist ar' moodulitsi pille tulõgiga. Koolioppaja Lumistõ Leho om kirotanu ERMi küüsümisõ pääle 1941. aastal, õt Setomaal om kannõl kõkõ vanõmb paigapäälne pill. Uma kirävastusõh ERMile om tä märknü nii: *30–40 aastat aga tuntakse juba lõõtspilli külas ning lõõtspill oma „suurema kisaga“ tõrjus kandle eemale.*

Vana' kandlõ' joudsõ' muuseumi

Kandlit naati korjama ka muuseumikogodõhe. Joba aastil 1884–1895 käve' Opatõt Eesti Seldsi ülesandõl Setomaal (ja ka Saarõmaal) Kallasõ Oskar ja tõõsõ' opat mehe' vanavarra korjamah. 20. aastasaal alguskünnenditõl anti nuu' üle Eesti Rahva Muuseumilõ. Parhilla' om nuid sääl tosinajago.

Viil 1929. aastal om Ladinä koolioppaja Ploomipuu Hugo kirotanu Eesti Rahva Muuseumi (ERM) küüsümislehe pääle vastusõst, õt om löüdnü üte vana kandlõpilli. Oppaja tund' huvvi, kas muuseum tahasi' saia' tuud pilli hindäle. Ploomipuu kirof: *Käies külas kavades seisvatele küsimustele vastuseid otsimas, leidsin kellelgi vanamehel olevat imeliku ehitusega kandli. Kannel on ühest puutükist välja-kaevatud, millele on pääle tõmmatud ainult 6 ehk 7 keelt. Kandlil on palju sarnasust mollike-sega. Järele pärides seletas vanamees, et mõnikümme aastat tagasi olevat niisugusi leidunud setudel. Ei tea, kas on tol kandlel väärtust kui vanavaral? Kas tuu kannõl ka sinnä' joud', tuud olõ-õi tiidä'.*

Pääle rahvamuuseumi Tar-toh om seto rahvakandlit olõmah viil ka Tallinnah Tiatri- ja Muusigamuuseumih (2) ja Setomaa muuseumidõh (4 moodulitsõmbat n-ü viisikannõld). Paar kandlõpilli om kah Helsingi Soomõ Rahvusmuuseumi kogoh, minkõ' omma' sinnä' joudnu' 20. aastasaal algusõh: vanõmbat muudu kandlõ om 1900. aastal muuseumilõ üle andnu Soomõ keeletiidlane Ekman (Tunkelo) Emil Aukusti, kiä tund' huvvi seto keele vasta, ja tõõsõ, moodulitsõmba om Setomaalt kofanu ja rahvusmuuseumilõ 1919. aastal üle andnu Väisänen Armas Otto. Tasos ar märki', õt huvitava' omma' ka mõnõ' vana kandlõ joonstusõ'. Kats 1903.

aastast peri Reieri Viktori – Hurda Jakobi abilisõ – pilti löüdüs ERMi etnograahviliistõ joonstusitõ kogoh.

Kandlõst leelolaulah

Nigu Hurda Jakob om kirotanu, kaibõti vanast kandlõkere kadajast (*kae' mineväst lehest – toim*). Tiidä' omma' leelolaulu sõna', koh laulõtas, õt viiol viie keelega, kannõl katsa häälega. Violi kotsilõ ülti ka kiik/kiiga: „kiiga iih lää keerotma/ kandlõ iih lää kargamma“. Viiolil mängmist ülti kiigalüüminõ, kandlõmängmisõ kotsilõ jalki' kandlõ-kakminõ. Või olla' kah, õt nii läts riim parembahe kokko. Saajoh lau' mõrsja velekesele: „õga pelgä-äs sa pilli lüvveh/ kah'tsõlõ-õs kannõld kakkõh“; vai sis kiteti niimuudu kah: „kinä olli' velekene sa kiika lüümähe/ prisk olli' velekene sa pilli puhkmahe“.

Pillimäng tege elo rõõmsambast, tuuperäst oll' näiolgi tahtminõ mehele minnä' laahkõhe ja veesselähe perrehe: „selle ihksi ma pillipidäjäle/ selle kaiõ ma kandlõkandjalõ“. Lauluh manitas tuudki, kuis õks esakotoh oll' kullano elo: „pillihelü oll' mii perreh/ kandlõhelü mii kotoh“; arvatas kah, õt vahtsõh kotoh, koh „kädäs tüllügä tüühhü ja pahanuna põllu pääle“, inämb veesselät olõkit iih tulõki-i.

Tõõsõh lauluh kařstõdas laulusõnnoga tütrikku: „mingu-i pilli pidäjäle/ kallku-i kandlõ kandjalõlõ/ kiä õks pilli pidä/ kiä õks kannõld kannitsõlõs/ sinnä õks tühi tarrõ tüküs/ sinnä õks nalg hinnäst näütäs“. Kimtedäs kah, õt õga miis olõ-i pillimiis, a' om talomiis, maa kündja ja adrakandja, kinkõga tulõ-õi puudust vai „leeväleinä“.

Pillimäng oll' tiidäki' ilolitsõ-rõõmulitsõ elo osa. Laulah võrrõldas näiot uhõlda hobõsõ ja valjilda varsakõsõga. Näio elo om kullano elo, koh õdagilla „mängvä' pilli' pähüt-silla/ mängvä' kandlõ' katimi veerellä“. Ilolinõ elo saa otsa mehenaasena, ku puõh miis kodo tulõ, sis ku' mängvä' pilli asõmõl piidsa' ja kandlõ asõmõl mängvä' katmil kabla'.

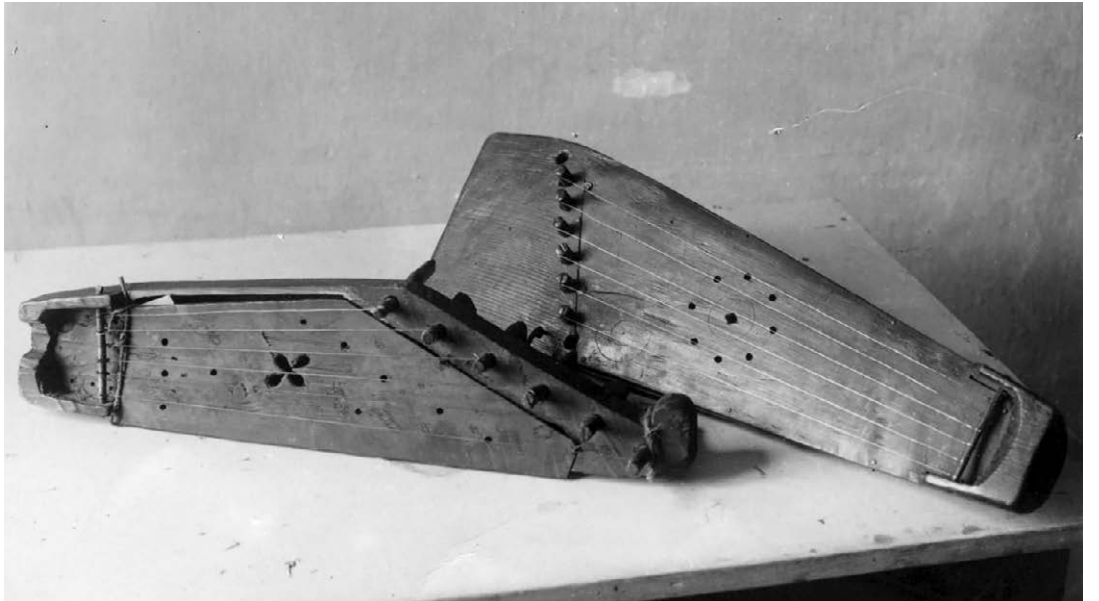
Imeväega pill

Innemustitsidõh jutah om nimmät kandlõl ollõvat kogoni nõiajoud vai -vägi. Üts jutt kõnõlõs kolmõst sõsarõst, kiä' lätsi' marja. Kõkõ noorõmb nuist oll' tsäpär, käpe ni koräs loohvkahe korvi kulhaga täüs. Vanõmbil sõsariil läts tuust süä täüs, kadõhusõst huksi' nää' noorõmba sõsarõ ar' ni mati' kingo pääle. Sinnä', kohe noorõmb sõsar matõti, kasvi illos kõokõnõ. Ütekõrra sõidi' säält müüdä kaubaherrä'/haramehe'. Kaiõ' tuud puukõist, mõtli', õt taast kõost saa kaiba' üte hüä kandlõpilli. Ni kaibki kandlõ valmist. A' üümajalõ johtu' nimä' kadonu tütrigu perrehe. Tahtsõ' õdagu naada' kannõld mängmä, a' ni ku' kiili pite tšuut tõmssi', nakaš kannõl laulma. Pillist tull' näio kurtminõ ni ülestunstaminõ, midä sõsarõ' olli' timäga tennü'. Sis võtt' esägi kandlõpilli kätte ni kannõl nakaš laulma: „kuulõ kulla esäkõnõ, kan-

Moodulitsõmbidõ kandlidõga seto pillimängjä.

Carl Sarapi pilt Tallinna Liinamuuseumi kogost

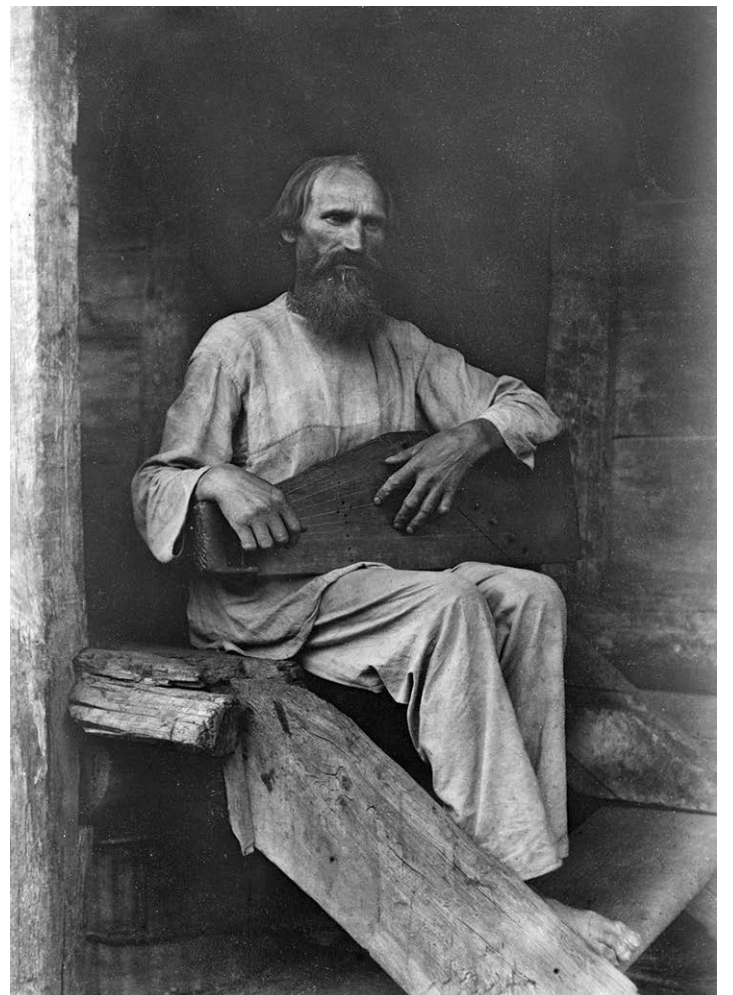
Kats vanna seto kannõld.

Soomõ Sibeliuse Arhiivi pilt

nõlii, kannõlii/ tsidsa' minno ärä tapi', kannõlii, kannõlii“. Esä ost kandlõ haramehelt ar' ni läts targa mano. Tark opaš, midä tetä', õt tütar elolõ tagasi saia'. Esä läts ni pand' kandlõ sängü pähütsihe ni tõi tütre kihä kodo. Pand' tütre sängü pikäle päaga jalotsihõ ja sääd' kandlõ pää ala. Tütär tullgi ello, jäigi elämä. A' vanõmba' sõsarõ' lask' timä kõütä' haha hobõsõ hanna külge ja vitä' nikavva, kooni inämb ütte tükkügi perrä jää-äs.

Tõõnõ jutuss om mõrsjast, kiä taha-as mehele minnä', a' imä-esä aiõ' pääle. Johtu, õt mehe sugulasõ saajarahvas nõiuti ar' ja lätsi' soenahe (eesti keeli: libahunt). Mõrsjat naati valmist säädma, õt lätt minemä kosilasõ kodo. A sis kosilanõ võtt' kandlõmehe käest kandlõ ja nakaš laulma, koh olli' sõnakordusõ' „küki, kandõlii“. Lauluh kahitš kosilanõ, õt „hõpõ jäi hõlma võtmalda ja sorro suu andmalda“ ni mõrsja lääki-is üteh, kannõl päst ar'.

Šoo kirätüü om kokko pant rahvatiidüsligu (etnograahviliistõ) arhiivimatõrjali, umaolitsõ kirändüse ja muuseumidõ andmõkogodõ põhjal.

Semmeni Mikk Ladinä küläst. 1913. Soomõ Rahvusmuuseumi kogo

„Sihiks on silmapiir.“ Kooliaasta startis hariduspeoga Setomaa tipus

Rongkäiguga Meremäe vaatetorni juurde juhatati 1. septembri ennelõunal sisse Setomaa III hariduspidu ehk Setomaa koolide, lasteaia ja kogukonna ühine õppeaasta alguse rõõmuspidulik tähistamine ühes sõnavõttude, uute õpetajate tervitamisega ja aabitsate kätteandmisega koolitee alustajale.

ARVED BREIDAKS

Aabitsatest alustades, siis neid tuli Setomaa Koolil tellida tänava tavapärasest rohkem. 1. klassi astus neljas õppekohas kokku 27 last ehk rohkem kui aasta tagasi. Setomaa vallavolikogu esimehel Urmas Sarjal oli neile kooliteele kaasa anda üks soovitus: „Head aabitsasajad! Teile ei oska muud soovida, kui õppige õppima. See on esimeses klassis kõige tähtsam asi. Kui selle saate selgeks, on edasi lust ja lillepidu.“

Setomaa koolides asus 1. septembri seisuga õppima ühtekokku 237 õpilast. Ka see arv on mullusega võrreldes suurem ning võimaldab tagasi vaadates öelda, et vallas läbi viidud haridusreform, Setomaa kobarkooli sünnid, on olnud õige valik.

„See on tugev usaldusavaldus meie õpetajatele, koolis tehtud tööle,“ ütles Setomaa koolide direktor Pille Liblik. „Setomaa asub küll täiesti Eesti serva peal, kuid vaimsalt ei ole Setomaa ääremaa. Õpilaste arvu kasv meie koolis näitab, et inimesed siin lihtsalt ei usu ääremaastumist, ei lase seda mõtet

Rongkäik rühkis Meremäe nõlvast uhkelt ülespoole.

Foto: Reigo Teervalt

endale pähe. See ongi Setomaa tugevus, mida ka algaval õppeaastal noortes sisendame – Setomaa on meie maailma keskpunkt.“

„Setomaa haridus on hakanud tõusma sellisesse kõrgusse, et sihiks on silmapiir,“ märkis Sarja. „See silmapiir tundub täna päikseline, natuke ka pilvine, aga need käivadki käsikäes.“

„Täna näeme reaalselt, kui palju on vallas noori, kes tulevikus Setomaa arengut edasi veavad,“ ütles Setomaa vallavanem Raul Kudre. „Peale hari-

dureformi oleme läbi arutelude ja kohtumiste kokku leppinud koolide arendamise. Meil on endale seatud nõudlikud ja reaalsed eesmärgid, kuhu suunda ja kuidas oma haridusega suundume. Selleks peame kõvasti pingutama.“

Kudre jätkas: „Kooli visioon ütleb: Setomaa kobarkooli lõpetajad on sihikindlad, kultuurised ja oma peaga mõtlevad noored, kes väärtustavad oma juuri, seto keelt ja loovad teadlikult oma tulevikku.“

Libliku sõnul on Setomaa Kooli ja Setomaa Gümnaasiumi

arengusuunad kokku lepitud ning mõeldud rakendamiseks. Ühiselt. „Me soovime, et Setomaal iga väike ja suur õpilane tahaks ja suudaks oma peaga mõelda,“ selgitas ta. „Seda isegi siis, kui nutiseade arvab, et võiks kuidagi teisiti olla.“

Koolis peab koolijuhi kinnitusest valitsema kultuurne käitumine, samuti kultuurne suhtumine nii ilma kui inimestesse, kasvama õpitahe ning hoitama au sees pärimust ja traditsiooni. „Niisiis on meil plaan ja alates homsest tuleb hakata seda kindlate sammudega ellu

Hariduspidu kujunes rahvarohkeks, vabu kohti palju polnud.

Foto: Arved Breidaks

Setomaa Koolis astus 1. klassi 27 last.

Foto: Arved Breidaks

viima,“ lisas Liblik.

Koolielu tänava üheks silmapaistvaks muutuseks on üleminek 80-minutilistele tundidele, mille kõrval säilivad ka 45-minutilised tunnid.

Samuti on nüüd koolis reguleeritud nutiseadmete kasutamine: koolipäeva jooksul peavad nutiseadmed olema hääletul režiimis koolikotis kuni kella 14-ni. Nutiseadmeid võib koolipäeva jooksul kasutada väljaspool koolimaja kahe meetri kaugusel hoone välisseinast.

Nähtav areng seisab sel õppeaastal ees Obinita õppe-

kohas, kus avati teine kooliaasta. Juurde tuleb nii õpilasi kui õpetajaid, ent hoogu saab kogu küla. Gümnaasiumiõppes omakorda viiakse läbi valikkursuste mitmekesistamine.

„Kui räägime „võimatute“ asjade võimalikuks saamiseks, siis Obinita kogukonnaklassi avamine ja selle kasv on üks nendest,“ märkis Liblik. „Kogukonna kaasamine õppesse on üks kolmest olulisest teemast meie kooli jaoks. Nagu ka koolipere ühtsustunne ning õppivad ja ennastjuhtivad õpilased ja õpetajad.“

Uus õppeaasta tõi koolidesse uuendusi

Koolirahva jaoks on september üks kibekiire kuu. Olgugi et kool algab igal aastal, toob september alati kaasa midagi uut ja kuu lõpuks on juba näha, kas uus on huvitav ja kui palju see kohanemist nõuab.

Eelmise õppeaasta tähtsaimaks ülesandeks oli kokku leppida, millise kooli poole me järgmise viie aasta jooksul liigume. Soovime, et Setomaal omandaks iga õpilane tahtmise ja oskuse mõelda oma peaga. Tahame, et koolis domineeriks kultuurne käitumine ja suhtlemine, et pärimus ja traditsioonid püsiks au sees üha kiiremini digistuvast maailmast.

Õppetundide kestus on alates sügisest 80 ja 45 minutit. See tähendab, et õpilane keskendub koolipäeval kolmele-nelale õppeainele. Lisaks on iga koolipäeva keskel pikk vahetund söömiseks ja liikumiseks.

PILLE LIBLIK
Setomaa koolide direktor

Uuendused on õpilaste seas hästi vastu võetud. 80-minutilisi ainetunde jaotavad õpetajad osadeks vastavalt õpilaste vanusele ja suutlikkusele, tundide keskel tehakse liikumispause. Uus päevakava tõi Värskas kaasa ka söögivahetunni teistsuguse korralduse. Söömise toimub nii, nagu seni on olnud näiteks Mikitamäel: vahetunni alguses söövad nooremad õpilased, vanemad õpilased liituvad hiljem. Sööklates on vaikne ja valitseb viisakas söömis-kultuur. Meremäe õppekoha sööklas on toidu jagamine kujundatud ümber nii, et õpilased ise saavad võtta toitu jagamislaualt, st sarnaselt teiste õppekohtadega.

On heameel, et õpilased üldiselt aktsepteerivad nutiseadmete kasutamist uut korda kõikides õppekohtades. Selleks, et keskenduda õppetööle,

saab telefoni kasutada enne ja pärast õppetunde või vahetunnil ainult õuealal. Koik ikka meie õpilaste vaimse tervise huvides.

Koolis on kahe aastaga välja kujunenud head tavad. Jätkame teemanädalate korraldamist, pühendame aega lugemisharjumisele ja -oskusele. Rahvusvaheline oskuste test PISA on välja toonud, et Eesti laste lugemisoskus on langenud. Me soovime seda olukorda pidurdada ning pöörame palju tähelepanu lugemisele.

Kindlasti jätkame neli korda aastas toimuvate iseseisva õppimise päevadega. Õpilased lahendavad erinevaid õppeaineid loimivaid ülesandeid, mille õpetajad on koostööselt kavandanud. Septembri lõpus toimuva päeva loimingukeskmeks on näiteks keskkond ja tervislik eluviis, Setomaa ja

seto kultuur, Eestimaa, eesti kultuur ja geograafia, maailmaharidus, funktsionaalne lugemise oskus ja tekstist vajaliku info leidmine. Ülesanded on huvitavad ja arendavad ning kooskõlas õppekavaga.

Füüsiline õppekeskkond saab alati olla parem. Mikitamäel tegime korda riietusruumid, raamatukogu ja ühe klassiruumi. Obinita, Meremäe ja Värskas õppekohtadesse toime uued digitaalsed vahendid, mis muudavad õppimise huvitavamaks. Mikitamäe väikesse majja kolis noortekeskus – kõik on koos.

Uuele õppeaastale läheme vastu mõneti privileegitud olukorras: Setomaa koolid valiti liituma Tulevikukooli programiga. Oleme üks viiest kobarkoolist Eestis, kus tähtis teema on ennastjuhtivuse ja õpitahte kujunemine. See on kooliarendusprogramm koolidele, kes

soovivad, et suunad ja eesmärgid oleksid teaduspõhised ja õpilastele arendavad.

Programmi juhib Tallinna Ülikooli Haridusjuhtimise Akadeemia, kellega koostöös keskendume iseseisva õppimise oskuse kujundamisele ning koduste koolitööde tähenduslikuks muutmisele. Tulevikukool ei ole valmis maja, kuhu me ühel päeval sisse kolime. Tulevikukooli ehitame iga päev ise – tundides, vestlustes, kokkulepetes ja valikutes. Meie koolielu kujundavad 60 õpetajat ja tugispetsialisti ning 16 haldustöötajat. Õpilasi on kokku 237: Mikitamäel 41, Meremäel 29, Obinitas 25, Värskas 142.

Nõnda me lähemegi vastu Setomaa kobarkooli kolmandale aastale. Kolm aastat on piisav aeg, et teada: iga koolipäev on huvitav ja mõni on veel huvitavam.

Tarkusekuu tegemised

Sügisene õppetöö algas kena ja väärrika sündmusega Meremäe mäel, kus kõik meie haridusasutused liikusid Setomaa Turismitalu juurest kolonnis mäest üles ning pidasid ühe kena ja südamliku hariduspeo. Kui kõik lapsed ühel hetkel kokku tulevad, näed hästi, milline vastutus on vallal nende kõigi hoidmise, toetamise ja koolitamise ees. Et Setomaalt sirguksid ettevõtlikud, targad, kultuuriteadlikud ja elus hästi hakkama saavad noored, peame kõik koos selle nimel pingutama.

Sellel aastal alustas kooliteed 237 last, kes jagunesid õppekohtade vahel järgmiselt: Värskas 143, Mikitamäel 41, Meremäel 28 ja Obinitsas 25 last. Heameel on selle üle, et õpilaste arv Setomaa koolides on võrreldes eelmise aastaga mõne õpilase võrra kasvanud. Natuke on sellele hoogu andnud ka naabervalla Orava kooli sulgemine, mille tulemusena liikus osa õpilasi Setomaa koolidesse. Tere tulemast kõigile!

Lasteaedadesse on aga jõudnud kogu Eestit mõjutavad madala sündivusega aastad ning me ei ole selles osas erand. Praegu on lasteaialapsed majade kaupa jagunenud järgmiselt: Värskas 42, Mikitamäel 8, Meremäel 16 ja Obinitsas 14 last. Kokku on meie lasteaidades 80 last. Tugevatel jalgadel seisavad seto keele ja kultuuri rühmad Värskas ja Meremäel ning mõne aasta pärast saame teha ka esimesi järeldusi selle kohta, kuidas mõjutab varajane kokkupuude seto keelega laste edasist arengut ja keeleoskust.

Muusikakoolis õpib meil kokku 59 last: Värskas 40, Meremäel 17 ja Mikitamäel 2. Pillimäng on Setomaal au sees, kuid järjest rohkem soovitakse õppida ka vabaõppeprogrammi järgi ning mitte niivõrd klassikalises võtmes. Ka see näitab, et huvi muusika ja pillimängu vastu on olemas ning meie ülesanne on pakkuda lastele võimalikult erinevaid võimalusi.

Teadagi, et haridusminister võttis vastu määruse, mille kohaselt on seto keeles õpetavatele õpetajatele ette nähtud palgalisa. See on hea motivaator, et tuua oma oskused ja teadmised rohkem esile ning mõtestada ümber nende edasiandmist noortele. Olen kindel, et suureks sirgudes meenutavad lapsed hea sõnaga just seda kohalikku pärandit, mida õpetajad on suutnud neile edasi anda.

Hooga on käima läinud ka ettevalmistused Eesti laulu- ja tantsupeoks. Tantsuhuvilised panevad grupe kokku ning loodame, et Setomaa on 2028. aasta laulu- ja tantsupeol hästi esindatud. Vaheetapina on muidugi väga oluline järgmisel suvel toimuv III Seto tantsupidu.

Vallavalitsus on ette valmistanud lisaelarve projekti. Sellega väheneb küll meie investeringute maht, kuid selle põhjuseks on asjaolu, et planeerisime aasta alguses suurema turismi PEEK-projekti rahastuse, mida kahjuks ei tulnud. Samal ajal suureneb põhitegevuse eelarve. Edukalt on möödunud ka suvised üritused ning projektide kaudu on õnnestunud hankida täiendavat raha.

Lüübnitsa sibula- ja kalalaat sai hommikupoolikul kõva hoo sisse, kuid vihm ja tugev tuul ajasid rahva enne laada ametlikku lõppu laiali. Siiski jõudis laadale üle 4000 inimese ning paljud kaubad leidsid endale uue omaniku. Suur tänu kõigile korraldajatele, kauplejatele ja külastajatele, kes aitasid taas ühte Setomaa traditsiooni elus hoida!

Ees ootab järgmise aasta eelarve planeerimine ja kokkupanemine. Samuti saab kuni 15. oktoobrini esitada taotlusi valla kultuuri-, spordi- ja MTÜ-de tegevuse rahastamiseks. Olge aktiivsed ja ärge jätke tähtsate viimasele hetkele!

RAUL KUDRE,
vallavanem

„Ma olen märkaja.“

Setomaal alustas tööd täiskasvanute heaolu töötaja

Septembrist on Setomaa vallavalitsuses ametis täiskasvanute heaolu töötaja **Diana Saare**, kes iseloomustab oma tööd kui vahelüliks olemist inimese ja sotsiaaltöötaja vahel. Ta on märkaja, kes lahendab elu kitsaskohti enne, kui mõnest sellisest suur probleem saab.

ARVED BREIDAKS

Mis tööd täiskasvanute heaolu töötaja teeb?

Minu jaoks on kõige olulisem inimese märkamine, kogukonda kaasamine. Vahepeal inimese ei tahagi mingit konkreetset lahendust, vaid et teda ära kuulataks. Selle käigus saab ka mõne väikese probleemi ära lahendada. Näiteks kui ta ei oska nutitelefoni toime tulla, saan teda sellega aidata.

Ma olen märkaja. Sild inimese ja sotsiaaltöötajate vahel, sest mõni ei taha kohe sotsiaaltöötaja juurde minna. Üritan märgata ka väikseid asju enne, kui asi päris hulluks läheb.

Millised on tüüpilised olukorrad, kus heaolu töötaja tuge tarvis läheb?

Põhiliselt siis, kui inimene ei saa üksinda kodus kõigega enam hakkama. Ta vajab tuge lahenduste leidmisel ega tea, kuhu pöörduda. Sellisel juhul saab ta pöörduda minu poole ja mina juhendan teda õiges suunas. Kui mina ei suuda tema muret ära lahendada, siis leian töötaja, kes seda suudab.

Näiteks, kui inimene ei saa kodus päris hästi enam käia, siis ma leian sellele lahenduse. Kas panna kuhugi mõni tugi või ruum puhtamaks koristada-korrastada, et ta saaks paremini liikuda.

Diana Saare.

Foto: Arved Breidaks

Väga oluline on minu töö puhul usaldus. Kui inimene mind ikka ei usalda, siis on teda ka väga raske aidata. Inimene ei tohi tunda, et teda vaadatakse ainult läbi ta probleemi. Tal on oma lugu, oma harjumused, oma kodu ja oma soovid. Mina tahan võimalusel aidata tal säilitada võimalikult palju iseseisvust. On olemas ütlemine „Igaühe jaoks on kuskil keegi“. Vahest olen kellegi jaoks kusa-gil Setomaal just mina see, keda tal on parasjagu vaja.

Kui suur on Setomaal vajadus sellise teenuse järele?

See on täitsa uus töökoht ja ma olen nagu katsejänes praegu. Arvan, et tegelikult on seda ikkagi tarvis. Setomaal on vahemaad igale poole päris suured, eriti kui inimesed elavad päris metsas. Vahepeal inimese ei teagi, et tal on võimalik oma murele lahendus saada. Ta ei ole sellest kellegagi rääkinud, tal pole internetti, pole lugenud ... Ma pean kuidagi nende inimesteni jõudma.

Kuidas nendeni siis jõuda?

Vaat see on huvitav. Kuna ma olen Setomaalt pärit, siis Meremäe ja Obinitsa kandis teatakse mind päris hästi. Värska kant ja Mikitamäe on natukene võõrad, aga ma olen ka siin juba kontakte saanud.

Olen mõelnud teha koostööd pensionäride seltsidega. Nemad ju teavad, kes nende koosolekutele ei jõua või ei julge tulla või pole transporti ... Teiste samaealiste kaudu jõuan nende inimesteni, kes võivad tuge vajada.

Samuti on mul väga head kaastöötajad, avahooldustöötajad, kes on mulle juba maad näidanud, ringi sõidutanud, ja olen mõned kontaktid siin loonud.

Alustasid tööd septembrist. Kuidas esimesed nädalad on läinud?

Esimesel tööpäeval ma mõtlesin, et mille sisse ma end olen seganud. Tulin Ameerikast, elasin Tallinnas ja nüüd tulen Setomaale tööle! Ise ka naersin südamest, et mida ma nüüd teen.

Algas on aeglane, nagu alati. Ma pean ikkagi kaardistama, et kuidas ja mida tuleb teha. Aga arvan, et algus on väga hästi läinud. Olen Värskas paari laheda inimesega kontakti saanud, keda aidata. See on kõige olulisem – ma olen suutnud toime tulla nende probleemiga ja nende päeva rõõmsaks teinud.

Kuidas Setomaale selle töö peale jõudsid?

Ma lõpetasin Tallinnas kogemusrühma koolituse ja otsisin tööd kogemusrühmajana. Siis mu ema helistas, et Setomaal on selline töökoht avatud, võta nendega ühendust, vaata, mis saab. Ütlesin, et okei. Mulle meeldib inimestega suhelda ja tundus täpselt nagu minu ala. Tulin siia, tegin tööintervjuu ja siin ma olen.

Setomaa kaheksas külas algab kiire interneti sidevõrgu arendus

Corle OÜ projekteerib ja ehitab 2027. aastal Setomaa vallas valguskaablil põhineva kiire interneti juurdepääsuvõrgu, mis hõlmab kaheksat küla.

Projekti eesmärk on parandada turutörke piirkondades ühenduvust ning luua elanikele ja ettevõtetele parem ligipääs kvaliteetsele sidevõrgule. Projekti toetatakse Euroopa Regionaalarengu Fondi vahenditest.

Setomaa projekti raames tagatakse sidevõrguga liitumise võimalus kokku vähemalt 132 aadressile. Projekti piirkonnad on Igrise, Lobotka, Obinitsa, Puugnitsa, Selise, Täaglova, Usinitsa ja Örsava küla.

Rajatav võrk on fiiberoptilisel valguskaablil põhinev sidevõrk. Juurdepääsuvõrk saab reeglina alguse ELA SA baasvõrgust ning rajatakse enamasti maakaabli liinina. Selline lahendus tagab kvaliteetse sideteenuse iga ilmaga.

Pane tähele!

- Täpsem info on leitav Corle kodulehelt www.corle.ee.
- Võib ka kirjutada e-kirja aadressil corle@corle.ee.

Corle rajab juurdepääsuvõrgu ühenduse kõigi toetuse saanud aadresside vahetuse lähedusse. Liitumiseks tuleb Corle kodulehelt <https://corle.ee/kiire-internet/registreeri/> kontrollida, kas teenus ulatub soovitud aadressidele ning seeläbi järgida teile kuvatud juhiseid.

Majajärgne väljehitamine oma kinnistul tuleb esitada liitumistaotlus.

Rajatav võrk on operaatori neutraalne, st klient saab endale ise valida sobiva sideteenuse pakkuja (Telia, Elisa, Tele2 või muu sarnane).

Setomaa

SETO KÄSITÜÜ KOGO SETO KÄSITÜÜ KOGO SETO KÄSITÜÜ KOGO

KONVERENTS

ELUJÕULINE SETO KÄSITÖÖ

10. OKTOOBER '26 ALGUSEGA 13

VÄRSKA KULTUURIMAJAS SETOMAAL

TERVITUSED ~ ETTEKANDED ~ ARUTELUPANEEL

ILOLINÕ ILOÕTAK

PIDU LEELO JA TANTSUGA

KOGO.SETO.EE LISAINFO JA REGISTREERIMINE KOGO.SETO.EE

Siseminister tutvus kogu-kondade kriisivalmidusega

Siseminister Igor Taro vaatas 17. augustil üle, kuidas edeneb Setomaal kriisivalmiduse suurendamiseks tehtav töö, mille toetuseks ministeerium hiljaaegu ka abi eraldas.

ARVED BREIDAKS

„Minu ametiaja üks olulisemaid algatusi on kriisikindluse kogukonna fond, mille abil me toetame kriisivalmiduse suurendamist kogukondades nende endi kokku pandud kriisiplaani järgi,“ rääkis Igor Taro Setomaa lehele. „Nüüd on rahastamisotsused tehtud – Setomaalt sai toetust kolm projekti – me käime need läbi ja saame tagasisidet.“

Koos siseministeeriumi juhtkonnaga külastas Taro Mikitamäe külamaja, Meremäe vaba-tahtlike päästjate depood ning Obinitza külakeskust, kus kohalikul kogukonnal on oma kriisivalmiduse tõstmisega plaanid peetud, vajadused kirja pandud ja selleks nüüd ka toetus saadud. Kolme projekti peale kokku 133 000 eurot.

„Toetusmeede sai nii disainitud, et me toetame neid piirkondi, kus ohutunne on suurem, kriisikindlus nõrgem ja ka risk suurem,“ selgitas Taro. „Kõik on väga eripärsed: Mikitamäel tegeletakse külamaja kriisikeskuseks kujundamisega, Meremäel tekitavad prii-tahtlikud pritsimehed täiendavat võimekust juurde ja Obinitzas luuakse kogukonnakeskusesse varjumisvõimalus.“

Obinitza varjumiskoht on kavas rajada külakeskuse keldrisse – kohta, kuhu isegi Seto-

Siseminister Igor Taro vaatas üle Obinitza külakeskuse keldrisse planeeritava varjumiskoha.

Foto: Arved Breidaks

maa nurgataguseid hästi tundev Taro enda sõnul polnud varem sattunud. „See on väga vajalik algatus,“ tunnustas ta. „Meie eesmärk on aktiveerida inimesi, et nad saaksid teha just need investeeringud, mida kohapeal on tarvis.“

Obinitza ja ümberkaudsete külade kriisiplaani vedanud Sigre Andresoni sõnul oli kriisiplaani koostamine kogukonnale värskendav töö, mis paljastas nii mõndagi. „See läks sellise õhinaga ja nii palju uusi teadmisi ilmnis, et millised võimekused siin inimestel on,“ rääkis ta. „Kuni selleni välja, et avastasime, et meil on keldris olemas ruumid, kuhu saab varjumiskoha teha.“

Isegi juhul kui Obinitza külade selts poleks varjumiskoha jaoks toetust saanud, on külarahva kokku pandud kriisi-

plaan Andresoni sõnul juba ise väärtus omaette.

„Kui peaks juhtuma, et elekter ja side on maas, siis külakeskus on staap, kust virgatsid viivad info küladesse laiali. Siin on koht, kus generaatori võimekuse abil saame kogu külale suppi keeta, akusid laadida, soojas olla,“ selgitas ta.

Taro tõstis esile mõtteviisi, et võitnud on kõik kogukonnad, kes toetusmeetmest abi küsisid. Ka need, kes sel korral toetust ei saanud. Nüüd on neil kokku lepitud plaan, kuidas kriisiolukorras toimida. Ja see on suur väärtus.

„Kriisivalmiduse temaatikas on vajaka olnud teadmisest, mida teha,“ selgitas Taro. „Kui me oleme testinud ohuteavitust, siis inimesed küsivad: hästi, kuulsin sireeni, aga mida ma nüüd tegema pean?

Kui midagi juhtub, mis ma siis tegema pean? Vastused nendele küsimustele tulebki igaühel endal ja kogukonnal läbi mõelda.

Näiteks selle: millised on võimalikud mind ohustavad riskid? Kui risk realiseerub – näiteks kaob elekter mitmeks päevaks – millest ma ilma jään? Kas küttest, söögi tegemise võimekusest? Mida on vaja teha, et see puudus, lünk ületada? See ongi kriisiplaani tegemise mõte,“ selgitas Taro.

Minister möönis, et inimeste kriisikindluse teadlikkus on endiselt madal. „Aga umbes 150 kogukonda Eestis on esimese sammu teinud. Kõik korraga toetust ei saanud, aga kui meil on palju häid taotlusi ja rahuldada sai neist viiendik, siis peame sellesse valdkonda raha juurde panema,“ tõdes Taro.

Varjumisoskust tasub harjutada – see päästab elusid

Varjumisoskus on nagu esmaabi ABC – oskus, mida tuleb hoida soojas, et suudaksid vajadusel päästa elu. Mõlema oskuse puhul loodame, et neid ei lähe kunagi tarvis, ent siis, kui olukord siiski nõuab, on aeg kallist, sekundid kaalul ning õigest tegutsemisest sõltub ei rohkem ega vähem kui elu. Seetõttu vajavadki mõlemad oskused aeg-ajalt lihvimist, meelde tuletamist ja harjutamist.

Eestis on sirenivõrgustiku testimisest saanud viimase paari aasta jooksul rutiin. Kolmel korral aastas kõlavad sireenid üle kogu Eesti ning elanikkonnale saadetakse sõnumid ja äpiteavitused.

Oskused püsivad siis, kui neid aeg-ajalt meelde tuletada. Nii tuleb mõne aja tagant meelde tuletada ka need oskused, mida kasutada siis, kui sireenid käivituvad.

Midagi keerulist seal ei ole. Põhitõed on lihtsad. Hoia meele, et kui sireenid käivituvad, on sellel helil vaid üks tähendus – varju kohe. Kui asud hoones, kus on varjumiskoht, liigu kohe sinna. Varjumiskohad (ja tulevikus ka varjendid) on tähistatud sinise kolmnurgaga oranžil

OHUTEAVITUSE TEST

14.10.2026

14. OKTOOBRIIL KELL 15.00-15.10 TOIMUB OHUTEAVITUSSÜSTEEMI EE-ALARM TESTIMINE. REAALSET OHU EI OLE!

SETOMAA VALD

SAAD
ÄPITEAVITUSE

NÄED RIBATEKSTI
ERRI KANALITES

SAAD ENNE TESTI SMS-IGA
MEELDETULETUSE

Lisainfo

WWW.OLEVALMIS.EE

Riigilinfo telefon

1247

PÄASTEAMET

taustal. Kui see pole võimalik, siis varju lähimasse siseruumi võimalikult madalal korrusel.

Varjumisel pea meeles kahe seina reeglit – jälgi, et sinu ja õue vahele jääks vähemalt kaks tugevamat seina. Hoia eemale suurtest klaaspindadest, udest ja akendest ning võimalusel eelistada madalamaid korruseid.

Kui oled õues, jookse lähimasse siseruumi. Kui see pole võimalik, heida maha ning kata pea ja kael käte või pehme esemega. Varjumiskohas püsi seni, kuni saad ametlikest kanalitest infot, et oht on möödas.

Kodu ja ka töökoht tasub vaadata üle selle pilguga, et vajadusel teaksid, kuhu seal var-

juda. Uuri tööandjalt või kortermajas ühistult, kas on olemas või koostamisel varjumisplaan. Varjumisest ja selle oskuse vajalikkusest tasub kindlasti rääkida ka pere ja lähedastega. Mida teadlikumad oleme, seda rahulikumalt suudame ka võimalike ohtudega silmitsi seista.

Oktoober on elanikkonnakaitsekuu ning see on paras aeg varjumisoskusi meelde tuletada ja läbi proovida. 14. oktoobril kell 15–15.10 testib Päästeamet koos partneritega üleriigilist ohuteavitussüsteemi EE-ALARM ja suuremates asulates käivituvad sireenid.

Enne sireenide käivitamist saabub mobiiltelefonidesse SMS, Eesti äpp ja „Ole valmis!“ rakendus teavitavad samuti testist ning infot jagab ka ERR. Sel hetkel tasub läbi mängida või vähemalt mõelda, kuhu ja kuidas varjuksid sina just selles kohas, kus parajasti viibid. Nii hoolitsed selle eest, et varjumisoskus püsib värskena ja tead, kuidas võimalikes ohuolukordades ohutult käituda.

Päästeamet

■ Loe lähemalt, kuidas varjuda olevalmis.ee/varjumine.

Kuus ettepanekut Kagu-Eesti ja idapiiri-alade tugevdamiseks

Võru maakond esitas vabariigi valitsusele kuus ettepanekut, kuidas Euroopa Liidu järgmise programmiperioodi vahenditega Kagu-Eesti ja idapiiri-alade arengut selgemalt soodustada. Märksõnadeks on Eesti julgeolek, vastupidavus ja pikaajaline konkurentsivõime.

„Idapiiri tugevus ei sõltu ainult piiritaristust ja kaitsevõimest, vaid ka sellest, kas piiriäärne piirkond on elujõuline, hästi ühendatud toimiva transpordi-, energia- ja digitaristuga, atraktiivne inimestele ja ettevõtetele,“ ütles Võrumaa Arenduskeskuse juhatase liige Tiit Toots.

Tema sõnul tuleb järgmise programmiperioodi investeringuotsustes arvestada muutunud julgeolekuolukorda ning idapiiri-alade eripära. Selleks esitas Võru maakond valitsusele kuus ettepanekut:

1. Suunata senisest suurem osa Euroopa Liidu ja riigieelarvelistest investeeringutest pealinnaregioonist välja. Sealhulgas selge fookusega Kagu-Eestile ja teistele idapiiri-aladele.

2. Näha Kagu-Eestile ja idapiiri-aladele eraldi rahastamisloogika. Sealhulgas suuremad rahastusmahud ja madalamad omafinantseeringu nõuded.

3. Seada idapiiri-alade rahastamisel prioriteediks taristu ja ühenduste arendamine, parema elukeskkonna loomine ning hariduse, oskuste ja kogukondade toetamine.

4. Jätkata Kagu-Eesti ja Setomaa programme ning suurendada nende rahastamist vastavalt piirkondade tegelikele vajadustele.

5. Luua Kagu-Eesti ja teiste idapiiri-alade jaoks sihistatud investeerimismeede ettevõttele, teenuste, elukeskkonna ja strateegiliste ühenduste arendamiseks.

6. Säilitada LEADER-meetme rahastus vähemalt senisel tasemel ning tagada selle jätkumine kohalike kogukondade ja maa-ettevõtluse toetajana.

Valitsusele esitatud ettepanekud tuginevad regionaal- ja põllumajandusministeeriumi raportile „Idapiiri-alade asukohtast tulenevad väljakutsed ja

lahendusettepanekud“, samuti Riigikontrolli auditile „Regionaalarengu juhtimine Kagu-Eesti näitel“ ning Tartu Ülikooli Ida-Viru siirdeuuringutele.

Ettepanekute eesmärk on pöörata Kagu-Eestile ja teistele idapiiri-aladele senisest rohkem riiklikku tähelepanu ning tagada, et piirkonna erivajadustega arvestamine ei jääks üksnes paberile, vaid väljenduks ka tegelikes rahastamisotsustes ja investeeringutes.

ELi ühtekuuluvuspoliitika üks keskseid eesmärke on vähendada piirkondlikke arenguerinevusi. Seetõttu peavad investeeringud senisest enam jõudma sinna, kus arengulõhed on kõige suuremad.

Võrumaa Arenduskeskuse hinnangul on oluline tegutseda enne, kui rahvastiku vähenemine, investeeringute ebakindlus ja teenuste taandumine muutuvad veelgi kulukamaks probleemiks.

„Eesmärk ei ole olemasoleva olukorra säilitamine, vaid idapiiri-alade kohanemisvõime, ettevõtluspotentsiaali ja pikaajalise elujõu tugevdamine,“ tõdes Toots. „Võru maakonnas on tugevad kogukonnad, kõrge kaitsetahe, selge piirkondlik identiteet ning ettevõtlikud inimesed, kes soovivad siin elada ja tegutseda.“

Maakond ei oota, et vajalikud muutused tehtaks ära ainult riigi tasandil. Võru maakonna omavalitsused, ettevõtjad ja kogukonnad on valmis ise panustama, tegema koostööd ning võtma piirkonna arengu eest suuremat vastutust. Selleks on vaja riigi pikaajalist ja usaldusväärset partnerlust, sobivaid rahastamisvõimalusi ning piirkonna eripära arvestavat riigijuhtimist.

Võru maakond rõhutab, et investeeringud idapiiri-aladesse on strateegiline panus Eesti territoriaalsesse tasakaalu, julgeolekusse ja ühiskondlikku sidususes. Maakonna hinnangul peab Kagu-Eesti ja teiste idapiiri-alade tugevdamine selgelt kajastuma riigiplaani ning ELi järgmise programmiperioodi rahastamisotsustes.

Setomaa

Lüübnitsa kala- ja sibulalaat meelitas tuhandeid

22. augustil oli põhjust tulla Setomaa sibulakülla Lüübnitsa, kus toimus Lüübnitsa sibulaja kalalaat. Sibulaid oli müügis igas mõodus, nii kotiga kui imekaunites vanikutes. Lisaks küüslauku, kukeseeni, metsa-

marju ja õunu. Kala nii siit-samast järvest kui Saaremaa vetest. Istikuid, käsitööd ja kultuuri. Oli ka kultuuriprogramm, kuid lähenev tormiilm vajutas ettevõtmisele oma pitseri.

Setomaa

Lüübnitsa kala- ja sibulalaat.

Foto: Arved Breidaks

Setomaa külade mängud võitis Rõsna küla

Nedsaja külas peeti 30. augustil Setomaa külade mängud, mille võitis Rõsna küla.

Finaalis edestas Rõsna võistkond Saatset ning võitles sellega välja õiguse korraldada tuleval aastal ise Setomaa külade mängud. Kolmas oli Tääglõva.

Kokku oli Setomaa külade mängudel esindusega väljas 14 küla. Ühtekokku umbes 170 inimest veetis pühapäeva lustlikult sportlike mängude rütmis, et tunda rõõmu suvelõpu ilmast ja heast seltskonnast, mida Setomaal ikka jagub.

Setomaa

Külade esikolmik autasustamispuudiumil. Foto: Helena Elgindy

Tekstiilijäätmete koht ei ole metsa all

Igal inimesel on kohustus koguda tekstiilijäätmed eraldi muudest jäätmetest ning viia selleks ette nähtud kogumiskohta. Kindlasti ei tohi neid vedada metsa alla või mujale loodusesse keskkonda reostama. Tekstiilijäätmete alla kuuluvad nii riided, jalanõud kui ka ettevõtetest ja kodumajapidamistest pärinevad tekstiilid, näiteks tekid, padjad, rätikud ja kardinad.

Laossina külast leitud tekstiilijäätmed.

Foto: Setomaa vallavalitsus

Mida teha tekstiilijäätmetega? Kui riided, jalanõud või muud tekstiilid ei ole enam kasutuskõlblikud, tuleb need viia tekstiilijäätmete kogumiskohta. Selleks võib olla näiteks jäätmejaam, avalik konteiner või kogumisring.

Setomaa vallas saab kohalik elanik väikese tasu eest tekstiilijäätmed viia jäätmejaama Mikitamäel (aadressil Tobrokamäe tn 1, Mikitamäe küla) ja Värskas (aadressil Väikuse tn 7, Värska alevik).

Hallitanud, kopitanud või koitanud tekstiilijäätmed tuleb visata segaolmejäätmete konteinerisse. Hügieenilistel põhjustel pane segaolmejäätmete konteinerisse ka aluspesu, sukkpüksid ja sokid. Õlised ja värvised tekstiilijäätmed peab viima jäätmejaama ohtlike jäätmete konteinerisse.

Mida teha kasutuskõlbliku tekstiiliga? Kui kodus on terved ja puhtad riided või jalanõud, mida endal enam vaja ei lähe, sobib need viia taaskasutuspoodi Sõbralt Sõbrale või Uuskasutuskeskusesse Võrus (Vabaduse 1). Pöörduda saab ka Setomaa valla sotsiaaltöötajate poole, kes saavad kasutamiskõlblikud esemed anda otse kohalikele vähekindlustatud peredele või pensionäridele.

Parim, mida siiski teha, on igal võimalusel vältida tekstiilide jäätteks muutumist. Kui tekstiile tõesti enam kanda või kasutada ei saa, näiteks on särk muutunud auklikuks või püksid siit-sealt kulunud, võib neid pakkuda näiteks kaltsu-

Setomaa

Balti kaitsevööndi ehitus jõuab Soome televaatajani

Setomaal tänavu kevadel hoo sisse saanud Balti kaitsevööndi taristu ehitamine on huvi äratanud ka Soomes, mille rahvusringhäälingu YLE ajakirjanik Rain Kooli käis augustis käimasolevatest arengutest uudislugu tegemas.

ARVED BREIDAKS

2. jalaväebrigaadi ülem, kolonel Antti Viljaste tutvustas Soome vaatajale kaitsevööndi ehitustööde käiku, tõstes esile väga häid suhteid kohaliku kogukonna ja Setomaa vallaga.

„Olles kaitseväes selle algusaegadest peale, siis see on täiesti erakordne, milleni tavalist inimeste kaitsetahe on kasvanud,“ tõdes kolonel Viljaste intervjuus YLEle.

Tema sõnul on Balti kaitseliini rajamine veel algfaasis. „Alustasime eelmisel aastal ja sel aastal on tööd täie hooga käima läinud,“ rääkis Viljaste. „Eelkõige tänu kohaliku kogukonna toele, kes on selle projektiga väga positiivselt kaasa tulnud ja öla igas mõttes alla pannud.“

YLE ajakirjanik Rain Kooli küsitleb 2. jalaväebrigaadi ülemat kolonel Antti Viljastet.

Foto: Arved Breidaks

Vallavanem Raul Kudre sõnul tähendab Balti kaitsevööndi rajamine kohalikele maaomanikele, et osa maast läheb kasutusest välja. See on tema hinnangul ka riigiga peetavate läbirääkimiste keskne teema: kuidas kompenseerida inimestele sedavõrd piiratud ressurs, nagu seda on maa. Eriti Mere-mäe kandis, kus see on piiri lähistel viljakandev.

„Üldiselt peetakse kaitsevööndi rajamist vajalikuks, saadakse aru, et kusagile mujale seda rajada ei saa,“ tõdes Kudre.

Setomaa Liidu juhi Margus Timmo sõnul on kogukonna toetus kaitsevööndi rajamisele aidanud suurendada Setomaa turvalisust, mis Ukraina sõja puhkemisega on kannatanud.

„Meie mure oli see, et inimesed hakkasid lahkuma, mõtle siid lahkumismõtteid. Aga sellega,“ osundas Timmo kaitse-

rajatistele, „loome turvavööndi, mis Setomaad kaitseb ja hoiab inimesi kui investeringuid pagal. Seda on valitsus öelnud, et igal juhul peab piiriala olema asustatud.“

Riigi kaitseinvesteeringute keskus täpsustas Setomaa lehele, et praeguseks on Balti kaitsevööndist rajatud umbes 15 km, hõlmates nii tankitorjekraave kui lohehambaid. Esialgse plaani järgi kestavad tööd järgmise aasta lõpuni

„Kanna oma sõlge“ esitlus Tartus

Seto lauluema Lummo Kati järeltulija Helina Raidma esitles 28. augusti õhtul Tartu Jaani kirikus oma raamatut „Kanna oma sõlge“.

„See raamat on minu isiklikust teekonnast – kasvamisest ja liikumisest oma hingeteele,“ ütleb Raidma raamatu

kohta. „Aga eelkõige on see lugu seto lauluemast Jekaterina Lummost. Tema väest, pärandist ja sellest, kuidas üks seto lauluema kannab ka peale oma maisest kehast lahkumist seto kultuuri edasi.“

Õhtu jooksul kõlas laul, toimusid intervjuud autoriga ning

autogrammide jagamine. Raamatu esitlemine on kavas ka Setomaal.

Setomaa

Helina Raidma raamatuga „Kanna oma sõlge“.

Foto: Arved Breidaks

Hoov puhtaks! Tee romuga lõpparve ja register korda

19. oktoobril algab üle-eestiline romusõidukite kogumiskampaania, mille käigus viiakse seisma jäänud sõidukid tasuta ära.

Romukampaania on hea aeg, et lõpuks tegutseda. Võta jäätmekäitlejaga ühendust ja anna oma romu mugavalt ära! Kampaania käigus äraveetavate romusõidukite eest raha ei maksta, kuid käitleja korraldab ise sõiduki transpordi. Jäätmekäitlejale saab üle anda ka osaliselt lammutatud sõidukeid.

Viimane aeg oma romust vabaneda on ka seetõttu, et alates 2027. aastast laieneb mootorsõidukimaks sõidukitele, mis on üle kahe aasta olnud kindlustuseta ja ülevaatamata. Lisaks tasub kustutada liikusregistrist sõiduk, mis on hävinud või kadunud, sest kuni aasta lõpuni saab neid ilma lammutustõendita kustutada 15-eurose lõivuga, järgmisel aastal tõuseb lõiv 800 eurole.

Kui sõiduk on alles, anna see jäätmekäitlejale ja saad lammutustõendi. Lammutustõendiga sõiduki liikusregistrist kustutamisega lõivu ei kaasne.

Kui sõidukit enam olemas ei ole, tee korda liikusregistri andmed, et vältida uuel aastal kohustusi.

Kui romusõiduki äraveo tellib selle omanik, siis tuleb tal esitada jäätmekäitlejale kehtiv registreerimistunnistus. Kui sõiduki dokumendid on kaduma läinud, saab ühendust võtta Transpordiametiga. Kampaania ajal väljastatakse omanikule vajalikud dokumendid tasuta. Kui kinnistul sei-

sab vana sõiduk, mille omanik on teadmata, kontrolli kõigepealt Transpordiameti taustakontrollist, kas sõiduk on veel liikusregistris. Kontrollimiseks piisab registreerimisnumbrist või VIN-koodist. Kui sõiduk on liikusregistrist juba kustutatud, saab selle ära anda inimestele, kelle valduses auto on, või selle kinnistu omanik, kus auto seisab. Endise omaniku luba ega auto dokumente sellisel juhul vaja ei ole.

Romusõiduk on ohtlik jääde. Vanast autost võivad lekkida õlid, kütus ja muud ohtlikud vedelikud, mis võivad sattuda pinnasesse ja põhjaveisse. Sõiduki nõuetekohase käitlemise korral saab selle osad korduskasutada ning metallid ja muud materjalid ringlusse suunata.

Romusõiduki tasuta äraveo saab tellida 19. oktoobrist kuni 8. novembrini. Veo tellimiseks võta ühendust ühega neist jäätmekäitlejatest:

- Eesti Autolammutuste Liit – info@elv.ee, +372 578 77 233;
- Kuusakoski – firma@kuusakoski.ee, 13 660;
- Metruna – kopli@metruna.ee, 1817.

Veendu, et romule järele tulevale puksiirile oleks tagatud vaba ligipääs ja ohutu teenindusruum. Täpsem info tingimuste ja taotluste esitamise kohta: www.kliimaministeerium.ee/romusoidukid.

Romukampaania toimub seitsmendat korda. Varasemate kampaaniate tulemusel on jäätmekäitlejatele üle antud kokku 1775 romusõidukit.

Kliimaministeerium

Sai tšuut nii ku kerigu mõõtu

Küllätühväh pühitsedi 18. augustil peräst remonti vahtsõst ar' külä tsasson, mia om Setomaa Eesti poolõ pääl kivitsassonist kõgõ suurõp ja no' om seest abarap ku inne.

BREIDAKSI ARVED

„Mi tei luuvalt: ku sai vahtsõnõ põrmand pantus ja ar' rihit, sis nakas paistumma, õt lagi olõs nii ku viltu vaonu'. Mi sis otsusti, õt teemi lae korgõbast,“ kõnõl Raali Ain Rikka Ivvani talost, üts Küllätühväh tsassona kõrdategijist. „Mi panni mano paaripuu ja nõsti sõlgrpuu' ka' korgõbahe. Sai tšuut nii ku kerigu mõõtu.“

Tõisist Setomaa tsassonist om Küllätühväh uma tõistsagamanõ, tä om valõt kivvest sainuga' ja Eestimaa poolõ kivitsassonist om kõgõ suurõp. Parhillanõ hoonõh om ehitet sadakunna aestaga iist ja ehitet Irboskah tett seest tühjü, lubjast ja kruusast valõt plokõst.

Õt pühäkoda vaia kõrrasta', sai küläravalõ sama selgest, nii ku om tsassona kõrval juuskva lätte vesi, mineväh aestaga nahtsipääväl, 11. novembril. Ku toona' peräst teenstüst üte pingi jalg vaiu läbi põrmandu, oll tuu küllämihi jaost tiidäandminõ, õt remonti saa-ai inäp edesi tougada'.

Tüüga' alostõdi jaanuarih ja pääle põrmandu ja lae vaeldõdi vällä ka' uss. Kokko oll tsassona man aamõdih säidse miist.

„Kõrdategeminõ oll hõste lõpus,“ selet Raali Ain. „Tüü läts hõste, olõ-õs määnestki' raskust ja tüüd oll hüä kuuh tetä'.“

Küllätühväh tsassona pühitsemine vahtsõst.

Breidaksi Arvedi pildi'

Küllätühväh mehe'.

Küllätühväh rahva ettevõtlik-kust kitt ka' esä Viktor, kiä' pand ka' tähele, õt tsasson and jo vällä pia kerigu mõõdu.

„Meil Setomaal om inõmisi, kiä' pidäväh sidet mi vanavanõbidõga' ja näide luuduga',“ kõnõl esä Viktor peräst teens-

Küllätühväh tsasson.

tüst. „Tuu om alalõ ja tulõ luuta', õt om säänestmuudu pallõ aestakki. Nii kavva, ku om Setomaa, om ka' soo tsas-

son. Suur teno nuilõ, kiä' soo tüü ar' tei'.“

Esä Viktor kõnõl tuustki', õt tüü om vaiv, lihtsahe tulõ-õi

miaki'. A ku tüü om tett, sis tuu kitt tegijit. „Olgu' soo tsasson tiinäütäjäst mi vaimutiil. Ku mi tulõ siiä', sis mi saa kintüst hindä süämele, hindä usulõ ja luutmisõlõ ja armastusõlõ. Mi lää hüäl meelel edesi umma elotiid ja las soo templi valgus saat sood tiid. Olgu' mi süämeh kõõ armastus, usk ja luutminõ.“

Küllätühväh tsassonal saa šool aestagal 100 aestakka. 18. augustil sai 30 aestakka pühäkuva vahtsõsttegemisõst.

Peräst tsassona vahtsõstpühitsemisõ minti lätte mano ja tsassona kõrvalõ panti kasuma kats tammõkoist.

Tõlknü' Sarvõ Õiõ.

Saabolda ja Kundrusõ tutvusti' hinnäst Maal elämisõ pääväl

BREIDAKSI ARVED

Setomaa küllist võtt 19. septembril kõrraldõt üle-eestilistsõst Maal elämisõ pääväst osa paarisrakõndina toimiva' Saabolda ja Kundrusõ, koh kogo-kund planiir ütist küläplatsi ja roomi om viil ka' vahtsilõ tulõjilõ. „Mi mõtli, õt mille võisi-i,“ üteli Saabolda ja Kundrusõ ütime külävanõp Puusepä Riho. „Mi olõ teküs kogokund, nuuri om hulga ja tšuut om vaia nimme tetä', õt inõmisõ' nakasi' kauma, tiiaisi' inäbä šoost kotusõst.“

Saabolda ja Kundrusõ olõ-õi sukugi' tundmalda' külä'. Siih om kümnendät aestakka kodorestoran Maagõkõnõ, suvitsidõ Setomaa näpotüütalla päivi aigu tutvust ummi tegemisi Hingla kultuuritalo. Mõlõbast küläst vii läbi tii Saatsehe, olgu' suvitsõlõ sõirapääväle vai päätnitsapääväle.

„Seosõh Saatse saapaga' om tegemist tšuut eräkõrdsõ kotusõga', a huuaolitsõlt om siih innebidi olnu' hulga sündmüisi,“ kõnõl Puusepä Riho. „Mi mõtlõ, õt Maal elämisõ päiv avitasi' tutvusta' šood nulka ku ütte võimalikku elämisõ kotust.“

Saabolda ja Kundrusõ külävanõp Puusepä Riho kodotaloh.

Breidaksi Arvedi pilt

kõrraldanu' Saabolda-Kundrusõ külli ütist seto jaanituld, a meil olõ-õi viil küläplatsi, sis mi saa kokko mu platsi pääl,“ kõnõl Riho edesi. Keväjätõsel aol om siih olnu' munaloomka, detsembrih tetti lustilinõ aestagalõpu jalotuskauk. Riho eis' om olnu' aestaga jago katõ külä ütime külävanõp.

„Ma mõtli, õt mille ma õks vasta aja. Ma eis' taha, õt siih asä' liigusi', sis tulõ eis' ka' tetä',“ üteli tä viil. „Mi saa kõigiga' hõste läbi. Ma tegele üldeltõusega', sis kau kõik käsikäeh.“

Katõ külä ütitsidõ asju ajamisõ jaost tetti märdsi-kuuh MTÜ Saabolda-Kundrusõ Kimmä. Juhatusõh omma' päält Riho viil Kõllamägi Enno ja Kruusamäe-Veinberg Mee-like. Küllih om tegüsiti inõmisi kohki' paarkümmend ja külävanõp tuu innekökkõ vällä, õt 1. septembril läts siist edimäiste klassi kats last – om, midä jäl' tähistä'.

Kuuhtüüh Setomaa valla-valtsusõga' om seltsingul plaan tetä' küläplats, minkõ jaost om jo olõmah paarkümmend kuurmat liiva. Küläplatsi saa väikõst laadapidamisõ kotusõst, koh piatas kauplusauto ja mõtõh om säädä' üles ka' eistiinvä kiosk, mia tüütäs usaldusõ pääl ja kost saat osta' aiakraami, umatett sahviti.

„Lipumast tulõ kindlahe,“ kõnõli Riho edesi. „Kindlahe külähäll ja määnegi' vafoalonõ, õt piasi-i esinemisi aol kõõ telki üles säädä'.“

Ku küläplatsi valmist saa, sis

jääs õnnõ uuta', õt Saabolda ja Kundrusõ külä' saava' mano ka' vahtsiti inõmisi.

Tühjü talla om külävanõba sõnnu perrä paku' kül'. Elämisõ jaost kõlbas soo jago Setomaast nuilõ, kiä' hindasõ' kavvõlitsõ kotusõ rahhu ja vaikust.

„Tüü tulõ siiä' üteh võtta', kukki' Verskah om tüükotus-sit olõmah,“ üteli Riho. „Ku no' vahtsõnõ tii [Verskahe] valmist saa, om väiga' hüä.“

19. septembril Maal elämisõ pääväle Saabolda ja Kundrusõ küllihe tull tulla' viil kõrdategemälä tiid piteh. Kogonõminõ oll paika pant kell 13 Maagõkõsõh, koh edimält oll sõira tegemisõ opitarõ.

Peräst oll huvilisiga' plaanih jalotuskauk müüdä külätiid, õt kaia' üle kotusõ', mäntse' omma' viil vaba' ja mäntse' saisuuh nä omma'. Päält piatust külävanõba man minti tult tiid piteh tagasi. Külälisi uut Hingla kultuuritalo, koh sai kaia' vanna seto tallo ja nätä', õt kuvvamudu vanna savist aita kõrda tetäs. Õdagu oll Maagõkõsõh pidoõdagu söõgi', joogi' ja tands ja sai kogokunnaga' tutvust luvva'.

Tõlknü' Sarvõ Õiõ.

Perämäne luidsas jää-i perämädsest!

2026. aasta Bernard Kangro nimeline kirändüspreemia anti Kristi Küpparilõ romaanõ „Viimane lusikas“ ja „Perämäne luidsas“ iist üle 18. septembril, Kangro sünnupääväl Obinitsa Galeriih.

KAUKSI ÜLLE

Kokko tull' hulga kirändüshuvilist rahvast, Kristi sugulaisi, sõpru, näütlejä' OUT tiatrist, koh Kristi mitu huaaigu om mägnü.

Preemia and' üle Võromaa Arõnduskeskusõ juhatusõ liigõh Tootsi Tiit, kiä tunnust sõnavõtuh juuri tundmisõ ja umakultuuri hoitmisõ tähtsüst.

Bernard Kangro nimelist kirändüspreemiat nakaš Võro maavaltsus vällä andma aastast 1990. Preemia välläandmist kõrraldas parhilla' SA Võromaa Arõnduskeskus.

Kristiga rahva iih juttu aieh tull' vällä, õt kirjandit kiroť tä jo koolih hõste, luulõtuisi sahtlihe kah, a luulõtaja heräsi timäh Obinitsah lellä koto hoiťõh. Tull' süämešt timä raamatihe ka uma kiil, midä tä kuulsõ, a midä tuudaigu latsiga õs kõnõlda'.

Kristi om avaldanu ka luulõraamadu „Tei tuu tii“ ja eestikeelidse „Sõnajaalne“.

Seto maitsõtõga kostit' Siimetsa Moonika.

Oll' lugudõrikas kirändüsõtak!

Õnnõ ja virka sulõjuusku, Kristi!

Küppär Kristi Obinitsa Galeriih preemiat vasta võtmah.

Sundelli Harri pilt

Kriimsilmä aamõdi', 11.

Vahtsõ tüükotusõ otsingu'. Ütsäkümnendidõ lõpu aig

OJAMÕTSA LEA

Tüüotsmistõ aigu olõ saanu õks ka säändsihe paiku, kohe kavvast jäää' ei tahaki'. Loi järjest aolehti tagakaasi kuulutuisi, kas pakutas koh midä tüüd. Elli parasjago lühkest aigu liinah ja sääl postimajah oll' vaia kiräkandjit. Lätsi kohalõ. Tingimuisi lubati soliidsit, soovi kõrral jalgratast, palk järk-järgult suurõnõv ja ku ruttu viit päävõposti ar', siis võit kodogi ar' minnä'. Kõik tundu arvusaadav ja no mis kunsti säääl saa õks olla'. Ku jo sefiiri mõista valmis meisterdä', hädä sis tuu majanummõr üles otsi' om. Kirotdõdi leping vällä ja kästi järgminõ päiv kohal olla' kell kuus.

Lepingu järgi alošt tüüpäiv kell säidse, a no tuu om selge, õt edimätsel pääväl varrampa kutstas. Hummogu kaeti mu jalavafo' üle, õt kas omma' õks käümisõst kõrraligu', soovitõdi kimmä' saapa' hindele kaia'. Oll' veebruarikuu ja liinatanoma' võiva' sulailmaga rassõlt käütävä' olla'. Seletedi kõik tüü-ülesandõ' ar' ja edimäne päiv anti kogõnu kiräkandja üteh käümä. Teimi ringi ar'. Tagahoovõ postkasti' käsi-kirälitsi nimmiga, midä oll' mõnikõrd rassõ vällä lukõ', suurto teenindüshoonõtõ viisaka' postkastirivi', armsa' erämaiu postkasti' ja mõnõ tähidü kirä kättetoimõtamisõ'.

Järgmäne päiv kutsti ka kuvvõst kohalõ. No mõtli, õt algaja asi, ja olli peri. Hummogu pidi sis posti kotti lappama uma käümisraa perrä, ajalehe', ajakirä', kirä' ni reklaami' ja mõnikõrd riigiteavituslehe'. Ruum oll' kitsas, veidõ hämmär. Kõik kirä-

kandja' ümbretsõõri lapassiva' umma kotti täüs. Näidega ma veiga õs suhtlõgi', olõ-s aigugi. Post kästi kleepsukõsõga kokko kinni panda', ku ütele aadressilõ oll' mitu lehte vai muud. Tuu oll' nii vastakarva. Kuis ma riku ar' vahtsõ lehe kleepsu pääleklipmisõga. Ülti, õt sis om hõlpsamp ütte postkasti käüvä' lehe' kõrraga kotist kätte saia', ei läävät segi. Mullõ ei meelü' praegustki, ku kleepsega om mu post kokko pantu. Setomaa lehe päält kakk kleeps hindäga üteh ka umajago teksti minemä. Mul tõisi lehti ei käüki', aga reklaamõ tulõ õks õga voori üteh, nii omgi jal kleepsuga leht reklaamiga kokko liidõtu.

Oppaa, hüväste üts boonustingimus!

Naksi ettetuudu lehevirnus sis kokko lappama. Mullõ om kõõ miildünü sortiirminõ ja sätminõ. Millegi peräst õs tuvva' soo hummogu kirju kiräkandja ruumi. Lätsi küsümä, sai vastusõst, õt kirju om kaoma naanu minemä ja no' om vahtsõstmuudu, õt tulõti kontorihe tagasi ja lääti kirjuga erälde ringile. Oppaa, hüväste üts boonustingimus! No' jovva-s inänp kuigi tüüao seeh lakja kanda' kraami, juhõndõdi õnnõ, õt kipõmbahe piat tegemä. Mu silmä' lätsi tuu kuulmisõ pääle õkvallt suurõst, ma tulõ jo sändsest elost, koh õnnõ kipõstõ tüü kävegi ...

Ussi paugutama õs nakka', sõna' jäti ka viisakast, naksi pruuma, kuis saa viil kipõmbahe kõndi' ja posti lakja jaota'. Jalgrattast mullõ api õs olnu', ma käve santsit paiku pite, kos ratas jäänü õnnõ hädäst

Ojamõtsa Lea. Eräkogo pilt

ette. Aadressi' naksi' päähhä kuluma, edimäts nädäli tal-lavilli' olli' ar' paranu', ilm oll' kargõ, illos. Tüü väsütäv. Vastamiilt oll' õt piat hummogu tunn aigu varrampa tüüle minemä, mis kiräh om, ja lisandunu kirä-ringi peräst ei saa' tüüpäivä õigõ ao pääle lõpõta'. Arupeerimisõ pääle tuu hummogutsõ lisatunni kotsilõ ülti, õt juht-kond käsk kindlal kelläaol postiga majast vällä minnä', õt ku ma tulõ ildampa, sis ma ei joudvat õigõst aost posti kotti lapada'. Lätsi sis üleskõrrusõlõ juhtkonna mano tuu murõga, säält kostõti, õt tuu om all tüükoordiniirja probleem, ku tä ei saa' kiräkandõ kõrraldusõga hakkama. Selgusi, õt kiräkand-jit om kõvastõ puudus ja tüü om jaatu nuilõ, kiä' vähägi om viil tüüle jäänü'. Mullõ õs meelü' taa värk joht inänp sukundki.

Sis tull' sula

Liinatanoma' õs olõ' inänp kõrdapite läbitävä'. Astut, a puul sammu vaos nädsä lumõ seeh tagasi. Proomi' sis kipõlt kõndi'. Tüüpäiv vinnü veiga pikäst, pummega lätsi, pummega jõudsõ kodo korterihe. Päiv otsa liinatanomit, nägo oll' jo pääväst ar' palanu, näi vällä nii ku indiaanlanõ. Pidi viil vasta pidäma. Olli andnu lah-kumisavaldušõ, tuu nõutu paar nädälit etteteatamisõ aig tull' viil ar' kannahä'. Ütspäiv tulli

alast puult tanomat pite umal sisseharinu kindlal sammul, liikumist ümbretsõõri hummogudsõl aol viil midä olõ-s. Lää ja tunnõ, õt midägi nii ku olõs sälätakah olnu. Jäi kõrrast saisma, õt ümbre käändä' ja kaia'. Olõ-s kedägi. Ku siis käve lajatus. Must iihpuul olõva katõkõrralitsõ maja katussõlt sattu' maahha jääkamaka', üle paarikümne sentimeetri paksu'. Sadamisõga leivä' suurõmba' ni vähämbä' jäätükü' ümbretsõõri lakja. Sai vasta jalgu ja kihhä nuidõga, veiga valusahe. Peräst olli' sinidse' halusa' pleki' viil mitu nädälit jalgu pääl. Mis tuu sääne oll', mis minnu hoiat' ohu iist? Ku ma õnnõ edesi astnu, olnu ma õkvallt säääl all, kohe tuu jää sattu'.

Niimuudu, kunds ni varvas, kunds ni varvas, sai ka viimäds' tüüpäivä' tettüs. Lõpparvõ ja puhkusõ kompensatsioon masti kõrdapite vällä. Mõttõh ütli viil kogõtu tüükotusõlõ *hasta la vista* ja lätsi ar' suurõmbahe liina õnnõ otšma.

Säääl näi võrkturundust

Niisamatõ loi lehest tüükuulutust ja vei uma' kondi' kohalõ telefonih kokko lepitu aol. Sinnä' oll' kokko tulnu mõni paarkümmend huvilist. Nõuti, kas vinne kiilt mõista. Ütli kindla helüga, õt mõista küll, saa kõnõldus. Huvilisõ' säeti saali tsõõrikohe istma. Esitlejä' olli' vastah, lavva takah, katõsa inemist. Meile pakuti lepingut, õt saami kraami ja nakkami müümä. Toidulisandi' ja kosmeetika ja kodokeemia. Võrkturundus oll' Eestih vahtsõnõ nättüs. Seletüse perrä paistu nii ku lihtsagi ja arvusaadav tuu süsteem olõvat. Õt midä rohkõmp müüt, tuu suurõmba protsendi müügist hindäle saat. Nakkat järjest kõrgõmbalõ tasomõlõ nõsõma. Saat viil hulga kraami niisama hindä pruumimisõst, õt sis mõistat kittä', ku hüä' ja kasuligu' nuu' kõik omma'. Nisuidu õli' ja keskkonnasäästlugu' mõsuaio' ja midä kõik viil ...

Loeng kõigi toodõtõ kotsilõ küündü jo nelä tunni pääle. Õga

esitlejä nõssi püstü ja jutusf, kuna tä nakaš midä süümä ja ku mändse aoga ku hüäst tä tervüs tuu pääle muutu. Loeng läts järjest igävambäst kulõlda'. Üts tädikene jäi rohkõmp miilde, timä sai vallahõ liigõstõ probleemist ja või no' valulda ringi kävvü' ku määne nuur tütrik. Ja energiat jääs viil ülegi. Kõik pelgält söõgilisandi abiga. Nõssi püstü ja tek' krap-saka tiiru ümbre lavva, reipalt ja naaratadõh.

Ku kõik esitlejä' olli' kõnõlnu', pakuti meele täütmi-sõst ja allkirästämisõst lepingu blanketti. No mõtli, kas võtta' leping vasta, tuu iist pidi kopsaka raha ka vällä käümä. Teenistust oll' vaia, rahha oll' elämisõst vaia. Järjest lätsi' inemisõ', vöti' blanketi, täüdi' ar' ja massi' raha, näist sai' partneri'. Ma jäti hinnäst viimätsidõ hulka, tahtsõ küssü' tsuut täpsembält üle tingimuisi osah. Ku sis näi tuudsamma tädikest, kiä kitse umma tervüst, tagaruumih kängi jalga kängitsemäh ja kinkalõgi kaiblõmah. Tä oll' jo hummogust saadik õdaguni, päiv otsa tuud reklaami pidänu tegemä. Vaivalitsõlt klõmbaš ja ohhef, kuis kõik kotusõ' valutasõ' ja ku haigõ' jala' omma'. Mu noorõlõ mõistusõlõ oll' tuu ku häirekell. Mis pettusõga siih küll tegu om? Kas ma taha taast osa saia'. Ma õs taha'. Minnu oll' opatu ausalt elämä. Valskus oll' mullõ vöõras. Vast nuu' tableti' ja mõsuaio' olli'ki' hüä', ma ei tiia', a ku ma piat nakkama hindä pääl petmä reklaami jaost, sis tuuga ma küll hakkama ei saa'. Katõkümneaastagatsõlt olli viil täüs usku ja naiivsust. Sagõhõhe satusi säätsidõ kotustõ pääle, kos tüümaht oll' vaia täütä', a personali oll' puudu, sis keelitedi kuulutustõh õks palganumb-riga, mis om võimalik kätte tiini'.

Sis oll' viil üts vahva paik, koh ma olli üte päävä

Üts pagarikoda kuuluf hüäd palka, a jätf mainmalda, õt tuu saa sis, ku tüütat poolõtõõsõ kohaga, säääl püssü ma veidõ üle

nädäli. Üts suur liina puut tek' niimuudu, õt kõik aig kuuluf, õt vajasõ müüjat. Rakõndi' proomiaigu, väiko palgaga, proomiaio lõppõdõh lubati kõvastõ suurõmbat palka. A mis vällä tull', proomiaig õs saaki' läbi, löüti tüütäja man via' ja üteldi tüükotus üles. Küll sis vahtsõnõ jal asomõlõ tull'. Säääl ma olli kolm päivä, õhkkond oll' veigagi negatiivnõ, ma olli parembat kohanu ja õs nõustu' jäämä edesi tüüle.

Sis oll' viil üts vahva paik, koh ma olli üte päävä. Tuu oll' sõetõõstus. Ülesandõst oll' sütt halli all paprõst kotti aia'. Palka sai tükü päält, nii pallo ku kottõ joudsõst täüs laati'. Mul üts tutva naistõrahvas tüüt' säääl jo mitu aastat. Ütel', õt tulõ' proomi'. Ma sis lätsi. Poolõst pääväst saati ollimi nii musta', ku musta värmi saat viil olla'. Õnnõ valgõ' silmämuna' välksõva'. Naase' ja mehe' tüüdi' säääl niimuudu pääväst päivä. Nä lohudi' minnu, õt õdagust saat tüükotusõ man vii all hinnäst puhtast mõskõ', õt ei pia' mustana vällä minemä. Ma õs suuda' tuud mõtõht vällä kannahada', õt õga päiv pia sõetolmuga katõtu olõma. Tuu paistu nii veiga hirmsa, õt järgminõ päiv ma sinnä' tagasi inänp õs lää'.

Veidõ järgi mõtõlnu, naksi jo valima, kohe tasos üldse pruuma ja kaema minnä'. Nakaš tunduma, õt parembihe kotustõhe löüdäs inemisõ' tutvõdõ kaudu ja kohe olõ-i löüdä' nii lihtsahe, sis kuulutõdas leheh kah. Naksigi sis kuuldust edesi andma, õt ma otsi tüüdi. Koh poodi man tutvõt näi, nii jal õks mainahti ar', õt kas kuulus määne tüükotus ka koskilt. Läts mõni aig müüdü, ni nakaski mullõ sõnaga tüüpakmisi tulõma. Inämbüs nuist omma' olnu' kõrralitsõ' tüükoha', selge' ja ausa'. Pallõ om olnu' puhkusõ asõndamisi ja säänest rohkõmp suvist tüüdi toitlustusõh ja kaubandusõh. Nii olõ ma saanu pallodõ erinevidõ inemistõga kuuh tüütä'. Olõ opnu tundma esimuudu iseloomuomaduisi ja nännü ka krutskit, midä mõnõl puul tetäs.

pupp, päpp ni tüdi

Kilstakõisi seto sõnaraamatust

Seto keele püsümise man (ja kõiki kiili püsümise man) om väega tähtsä, et latsiga' kõnõl-das jo väikost saani'. Vai parõp eski jo inne latsõ sündümist, selle et om uurit ja teedä' ka tuu, et latsõloomakõsõ' nakasõ' är' tundma imä hellü ja opma keele rütmi ni meloodiat jo' mito kuud inne sündümist.

Latsiga' kõnõlõmisõs om keelih eräle viis vai registri. Sõna' omma' lühkübä' ni liht-säbä', inämbüisi üte- vai katõ-tsilbilitse', inemiisi, eläjide ni asjo nimitsemisest tarvitõdas hellänimmi. Näütüest sõsard kutstas hellänime perrä *tsid-sist*, tutt *hudis*, *tsúdsost* vai viil kolmadat-nelädät muudu. Hel-länimile ni helläsõnolõ saa viil hellitüslõppa mano panda', nt *jäño* > *jäñokanõ* 'jänku > jän-kuke'. Väiku latsi kõnõlõmisõ viit kutstas latsikeeles, tuud, kuis latsiga' kõnõlõsõ' imä-esä ni muu' latsõhoitja', hoitjakee-les. Seto sõnaraamatuh omma' nii latsikeele ku' hoitjakeele sõna' märgendiga' LASTEK.

Soovoori tutvustagi seto latsi- ni hoitjakeele sõnno ni tuu näütit õnnõ säändsist sõnost, miä' olõ-i pant seto eissagamaidsi sõnno sõnaraa-

SAARÕ EVA
Seto sõnaraamadu tüüpargi juht

matuhe (<https://arhiiv.eki.ee/dict/setoeri/>), kost saa viil lat-sikeele sõnno mano kaia', ku kirola' kruudikõistõ „Päring“ 'lastek' ni kruudikõistõ „osas“ 'igalt poolt'.

häbä s <häbä, häpä> LASTEK valu, haige ■ *häbä sai latsõ sõr-mõlõ* lapse sõrm sai haiget
immo s <immo, immot> LASTEK emis ■ *tsungiq, tsun-giq, immokõnõ, lundiq, lun-diq, kõrvakõnõ!* (rahvalaulust) songi, songi, emiseke, ole lon-tis, kõrvake!
itse s <itse, itset>
1. LASTEK ristiisa ■ *itse tull'*
2. LASTEK ristiisa tuli meile külla
3. LASTEK ristiisa ■ *ristäsä* ja

ristämä kutsiq latsõq itse, muidõ latsõl pikk' üldäq ristiema ja ristiisa kutsusid lapsed itseks, muidu on lapsel pikk ütelda
3. LASTEK vanem sugulane ■ *latsil om õks pareb üldäq itse ku uno vai lell* lastel on ikka parem ütelda itse kui onu või lell;
jäño s <jäño, jänno> , jänõ <jänõ, jännõ> LASTEK jänes, jänku ■ *kaeq, jäño kõrvaq paistu-sõq .kapsta takast .vällä!* vaata, jänese kõrvad paistavad kapsa tagant välja!
kaaga s <kaaga, kaagat> LASTEK kana ■ *kaaga loosõ nuino.kõisi* kana muneb muna-kesi
kafo s <kafo, kafot> LASTEK kartul ■ *kas .Piitrekene taht kafo saiaq?* kas Piitrekene tahab kar-tulit saada?
kõtf s <kõti, kõtti> LASTEK kass ■ *mina piimä kõtilõ, kõtf mullõ poigõ* mina piima kassile, kass mulle poegi (lastelaulust)
lall s <lalla, .lalla> LASTEK jalg ■ *.väikoq lallakõsõq* väike-sed jalakesed
liimä s <liimä, liimät> LAS-TEK vasikas ■ *lõõgu iq liimäle, liimäle saa .haigõt!* ära lõõ vasi-kat, vasikas saab haiget!
nuino s <nuino, nuinot>
1. LASTEK muna ■ *kaaga loosõ nuino.kõisi* kana muneb munakesi
2. LASTEK kassi munand ■ *.kassõl ommaq nuinoq* kassidel on munandid

oiiso s <oiiso, oišot> , ošso <ošso, ošsot> LASTEK oinas-tall ■ *tapi eelä oišokõsõ* tapsin eile oinakese; *käsi oišo .perseh?* (kinnas) (mõistatus) käsi oina perses? (kinnas)
peko s <peko, pekot> , peku <peku, pekut> LASTEK pepu ■ *võtaq peko .paljast!* võta pepu paljaks!; *kütä su peku kuumast!* kütan su tagumiku kuumaks!
pipp s <pipi, pippi> / <pipi, pippe P> LASTEK piim ■ *lats taht pippi* laps tahab piima
pupp s <pupo, puppo> / <pupu, puppu> LASTEK puder ■ *süüq päppä ja puppo, sis kasut suurõst!* söö leiba ja putru, siis kasvad suureks!
päpp s <päpä, päppä> LASTEK leib ■ *kas sa tahat päppä kaq?* kas sa tahad leiba ka?; *päpäq ahoh* leivad on ahjus
tiiso s <tiiso, tiisot> LASTEK kass, kiisu ■ *minq tiiq tiisõlõ pai!* mine tee kiisule pai!
tsiidsikene dem s <tsiidsi-kese, tsiidsikeit ~ tsiidsikest> LASTEK kiisu, kass ■ *imäkas kakk' ärq tsiidsikeseq* emakass peidab oma kiisukesed ära
tsuko s <tśuko, tśukot>
1. LASTEK musi ■ *tśuko ka anni* viil andsin veel musi ka
2. LASTEK suu; nägu ■ *oi, sul tśuko must!* oi, sul on nägu must!; *panõq uma tśuko kinni!* pane oma suu kinni!
tśukotama v <tśukotaq, tśu-koda> LASTEK musitama ■ *tśu-*

kotagõq tõõnõtõõsõlõ! tehke tei-neteisele musi!
tüdi s <tüdi, tüti> LASTEK HELLITL tütar; tüdruk ■ *kelle tüdi olt?* kelle tütar oled?; *tulõq, tüdi, tädile .üskä!* tule, tüdruk, tädile sülle!
äqä s <äqä, äqät> LASTEK kaka ■ *sa olt, latsõkõnõ, äqägaq kokko .võidnuq .hindä* sa, lap-seke, oled ennast kakaga kokku määrinud
äqäma v <äqädäq, äqä> LASTEK kakama ■ *sa olt äqä-nUq .hindä ärq* sa oled end täis kakanud

Seletüses

- s – nimisõna, v – tegosõna.
- Suur P näütäs põhaseto kiilt.
- Punktikõnõ sõna iih näütäs kolmadat vädet. Tagaeitüs om sõnaraamatuh sõnaga' köüdet alakriipsukõsõga.
- Võtkõ' hääs vai pankõ' pahas, a sõnaraamatuh om vaia õks ka mitmust ja muid sõna-vormõ selgehe märki', selle tarvitami ka q-tähte.
- Seto sõnaraamatut säädäs kokko Tartõ Ülikooli ni Eesti Keele Instituudi ütidsõ tüü-pargiga'. Sõnaraamadu kokkosäädmise man omma' ola ala pandnu' ka haridus- ja tiidusministeeriüm, Eesti Rahvakultuuri Keskus Seto-maa perimüskultuuri toetus-meetmest ni Eesti Tiidüs-agõntuur (PRG2184).

Sõna seto süäimest. Aleksandra Kooseri laulud

Pia õgast seto naasest ja mehest võisi' kirola' raamadu. Meil olõ-õi nii pallõ hingejoudu, õt ummi mõttit ja tundmisi kirja panda'. Ja ku viil mõtõlda', õt ku hulga ilosit laulusõnnu om õga seto naane laulnu', ku mitmit tuhandit sõnnu om sõnasõkla pant ja ku pallõ mõttõsõnnu om mõtõld. Kiäki' olõ-õi joudnu' nuid üles kirola' õga helipurki püüädä' ja õgas olõ-õi vaiaigi', õgas nä olõ-õi mõtõld õga lau-lõt tõisi jaost, nä ommaki' hindä süäme süütämistöst, mee-le mõlõmisöst. Mõni naane om hindä jaost uma' mõttö' laulu-ritu piteh paprõ pääle säädnu'. Üts sääne naane oll Alek-sandra Kooser (Kooseri Alli) (1926–2013).

Alli sündü Suravina küläh, tä oll perreh katsas lats. Nelli aes-takka käve Veretino algkoolih, edesi kats klassi Obinitas koo-lih. Päält kuvvõndat klassi tull'i vindläse', naas sõda ja koolitii lõppi. 1942. aastagal kuuli esä, imä hoolõst jäi talopidäminõ. 1947. aastagal läts Alli mehele Tiirhanna küllä ja perreh oll kol' last, üts tütrekene ja kats poiga.

Alli kirolt ummist mäles-tüisist ja õgapäavätses elost mõttit lauluritu muudu paprõ-pallu pääle. Peräst surma koras tütar Sirje paprõ' kokko ja nuu' sisesti' arvutihe Kalkuni And-reas ja Sarvõ Öiõ, minkõst sis Andreas sääd kokko raamadu, kujondajast om Kalkuni And-rus. Raamadu päälkiri om „Sõna seto süäimest“ (2026).

Nõid lauluritu lukõh lätt mõtõh rändämmä innidsehe aigu, koh om olnu' ilolitsi päivi ja ikulitsi tunno.

Allist om hulga pilte, teno nuilõ om kõikaig silmi iih üts illos ja helge olõkiga' seto naane, kinkõ elotii olõ-õs kõõ lillilinõ, a tä mõistsõ uma tar-kusõ ja hoolõga' jäia' armulit-sõst kõõlõ perrele.

Ait'umma Otsa Sirjele, õt tä uma imä elolaulu' and kõõlõ ilmalõ lukõ' ja laulta'. Läbi raa-madu „Sõna seto süäimest“ mi saa tiidä' ja tunda', õt määne om olnu' üte naase elo Seto-maal. Säntsit naisi ja näide elet ello om tõisigi', a kõik jovva-ai raamaduhe. Pallõ rassõt tüüd, hulga huult ja kõõ tuu kõrval ilolinõ puul. Tohi-i ünõhta', õt aig oll keerolinõ ja õga päiv oll pelätäv.

Olgo' tennät ti kõik, mi armu-litsõ' ja hoolõlitsõ' imä'!
SARVÕ ÖIÕ

Tiidõkõisi elo

Tiidõkõsõlõ miildüse' inõ-misõ', ku nä timmä ilestäse'. A ku tälle om tuud jo liisnalt, sis tä lätt minemä vai näütäs küüdsi. Tiidõkõsõlõ miildüs, ku timmä üskä vöödas, a õga-kõrd tä taha-ai olla' inõmisõ üsäh. Tiidõkõnõ sort inõmisi, õt kinkõ mano tä lätt, kinkõl lask hinnäst ilestä', kinkõ mano hii-täs magama.

Ku tiidõkõsõl om maga-husõ aig, sis tä käänd hinnäst kerrä vai viskas pikkä ja maka. Tä maka ja paistus, õt timmä sekä-äi, ku tarõh inõmisõ' liigusõ', kõnõlõsõ', laulva', mängvä' pilli, mõni eiski' käega' tśuut putus. Tä viisi-i kõõ tuu pääle kõrvugi' liigahutta'.

Ütise om tiidõkõsõ aig olla' väläh, timä üuello mi näe-ei, tiia-äi tuust midägi'. Vasta hummogut läbi unõ tunnõt, õt sängüh jalgu man om midägi' tśuut rassõt – tiidõkõnõ om tulnu' puhkamma. Inõminõ taht jalgu sirola', a tiidõkõnõ liigahuta-ai hinnäst.

Tiidõkõsõl om lämmi asõ ja tä täks arvas, õt inõminõ om jo maanu' kül', las kobi sän-güst vällä ja alostas umma pää-väello. Ja muidogi', säänest-muudu lätkki', kukki' inõminõ tahasi viil tśuutkõsõ lesata' ja hinnäst vällä sirola'. No' om jäl tiidõkõsõ võim tugõvap vai

vaest inõminõ and armsalõ elä-jäle perrä.

Pia nakas ilm külmebäst minemä, sis nakas inõmisõ säng viil inäbä tiidõkõsõlõ miil-dümmä – sis mõntkõrd tulõ leppü' sängüveerekesega', ku jovva-ai inne kassikõist sängü. Pernaase tõõnõ kassikõnõgi' nakas litsma hinnäst sängü, õt umma vanna ihho lämmäh ja pehmeh sängüh parebahe tunda'.

Pernaasel om hallõ kassikõi-sist, nä omma' timä sõbrakõsõ' jo mitmit aastakki ja tuuperäst tä löüd näide jaost aigu ja jaga ka' umma sängü ku näil vaia. A no' om viil väläh lämmi, päiv paistus moropääle ja tarõh om hüä jaahe.

SARVÕ ÖIÕ

Sarvõ Jaani pilt

Mamma tsukrutoos

Mamma oll' jupp aigo joba sän-güh pikäle, kõhisi hirmsäle ni sajaft kõkkõ. Eiski, ku tä kemp-sutii ette võtsõ, pauksõ ni hür-räsi tikõst. Vaihtõpääll tei läm-mind tsäid, pand' tsäräku sisse ni läts jälhki sängü.

„Mamma, kas sa koolõt?“ küüsisse tsillõkõnõ Anni.

„Kimmähe,“ kost Mamma vasta ni tei säändse kõhäseti, nigu olõs kopsõga trummõ pessnõ. Ohaš ja rehksäs sil-mist-nõnast tatti-pisarit vällä. Paprõnurts sai likõst. Mamma visaš soo sängü kõrvalõ.

„Mamma, a kuna sa koolõt?“ tund' Annikõnõ huvvi. „Hum-mõn vai?“

„Olõ-õi plaanih,“ üteli Mamma hallõl helül ni tõmbsi nõnaga.

„Ma pelgä, õt sa koolõt.“ „Olõ-õi miäkit tetä“, ütškõrd tuu aig tulõ.“

„A kuna?“ küüsisse Annikõnõ ja naksõ nuutskma.

„Ikku-ui, latsõkõnõ!“

„Mamma, ma tahtnu', õt sa' võissi igäveste ellä'!“ ai Anni joba tänni.

„Tahat tiidä', kuna ma koolõ? Mine' mu varõkaetusõ lavva mano. Kae, taah om üts kõivo-kanno muudu toosikõnõ, koh omma' mu käevitsa' ja prossi' seeh. Säl om külgi pääl samblõ muudu tsäpendüse'. Ku sa saat

MERCA

ńoo' niimuudu kokko sätti', õt olõs kaasõga ütetassa, sõs ma koolõ ar'.

Anni läts pelgigult varõ-kaetusõ lavva mano, istse ker-gokõsõlõ ni naksõ pruumma. Mamma naarsõ hindähe. Tä tiidse, õt peris täpsält soo mustri kokko passi-õi. Savist toosikõnõ oll' kunagi olnu Mamma Mamma tsukrutoos. Petseri laadalt tuudu ammo-aigo. Nättüs ku kõivokand, kaasõ pääl kõllatsõ' aotsõõri'. Võiolla' oll' kunagi olnu ka pitem vai kõrv, selle õt kaasõl paistu kats kakkõnu jupikõist: üts ümärik, tõõnõ pikliganõ. Kannu jalalõ oll' tshkendedi

Viländimaa VIII seto päiv
Saarepeedi rahvamajah
18. oktoobril kell 12

Piami ütehkuih hõimupäivä. Küläh om Setomaa giid Alumäe Helen. Laulva' leelokuur Ilolang ja Velõ'. Kaemisõst om vällä pant seto pühäseräti'. Võta' perändvara üteh. Latsi jaost om postelikott, minkõ pääl saat mässädä'.

Mi ooda teid õgast nulgast, talost, küläst, liinast hõimupäivä pidämä. Ti kõik olõt pallõld ja oodõt. Küüsü' mano 5188720 Heli.

SÜNDMUSÕ’ SETOMAAAL

- 2. oktoober oppajidõ päiv Verska kultuurimajah.
- 3.–9. oktoober seto kultuuri nätäl. Sündmuse’ Setomaal eri kotussih.
- 3.–4. oktoober kell 11 Võromaa iäkidõ VII festival Võro Kandlõh.
- 3. oktoober kell 13 rahvatandsuansambli Hõbehall 25. juubõl Verska kultuuri-majah.
- 5. oktoober kell 9.30 haridusprojekt „Punamütsike ja seitse põialpoissi“ Verska kultuurimajah.
- 7. oktoober vaga Nikandri mälestüs, ilkandra, Popovitsa pühä.
- 9. oktoober kell 16 Paul Hagu 80: juubõliõdak ja „Leeloantoloogia III“ esitlüs Verska kultuurimajah.
- 10. oktoober kell 13 Elojovvulinõ seto käsitüü. Seto Käsitüü Kogo 20. aastapäävä konverents ja näpotüü-näütüs Verska kultuurimajah.
- 10. oktoober kell 10 ratsaväeläisi mängu’ 2026 RMK Lõunõlaagrih Voropi küläh.
- 14. oktoober mihhklipäiv, Usinitsa ja Härmä pühä.
- 17. oktoober kell 17 kontsert-õdagusüük „Ood lammastele“ Ilmaveerel.
- 18. oktoober kell 12 Viländimaa VIII seto päiv Saarepeedi rahvamajah.
- 19.–25. oktoober Eestimaa rahvamaiu nätäl „Rahvamaja on ka SINU maja“. Sündmuse’ Setomaal eri kotussih.
- 22. oktoober kell 17 tandsuneläpäiv Verska kultuurimajah.
- 23. oktoober kino „Seatapp“ Verska kultuurimajah.
- 24. oktoober kell 18 pikälavvapido Obinitsa küläkeskusõh.
- 27. oktoober kell 9.30 Setomaa Latsiaia olümpiamängu’ Verskah.
- 29. oktoober kell 11 Setomaa valla iäkidõ ülikuul Verska kultuurimajah.

Õnnitlõmi tillokõist vallakodanikku!
KLAARA SAAR

SÜNNÜPÄÄVÄ’ OKTOOBRIH

- Roos Ele – 44**
29. september
Sõsarõ leelonaane
- Hao Paul – 80**
2. oktoober
sootška, folklorist,
Liinatšurrõ laulumiis
- Helmi Oliver – 57**
3. oktoober
Hõpõhelmi ja Meremäe
miihi laulumiis
- Kuremäe Anna – 85**
4. oktoober
käsitüümeisteri, Kulda-
tsäuga leelonaane
- Linnasmäe Ellen – 73**
4. oktoober
Sorrõseto leelonaane
- Linnusõ Artur – 37**
4. oktoober
näütlejä, Zetodõ pillimiis
- Keerpalu Marika – 53**
6. oktoober
Lummo Kati leelopargi
laulja
- Viskari Jaanus – 36**
8. oktoober
Zetodõ pillimiis
- Osi Eve – 60**
9. oktoober
Helmekaalu leelonaane
- Leima Evelin – 34**
10. oktoober
sootška, aokiränik,
pillinaane, Lummo Kati
leelopargi laulja
- Laikivi Helgi – 65**
15. oktoober
Helmise leelonaane
- Linnasmäe Villu – 73**
17. oktoober
Sorrõseto laulu-
ja tandsumiis
- Rakuta Svetlana – 68**
18. oktoober
Petseri 2. Keskkooli
innine oppaja ja direktor
- Jäägri Merle – 61**
19. oktoober
näütlejä ja luulõtaja
- Andresoni Sigre – 50**
19. oktoober
Rikka Ivvani talo
ja pillilaagri pernaane
- Ilvese Aapo – 56**
20. oktoober
kiränik, kunstnik, laulu-
ja pillimiis
- Hüdsi Silver – 64**
21. oktoober
sootška, seebimeistri
- Tikerpuu Jekaterina – 73**
23. oktoober
Sõsarõ leelonaane
- Piholaanõ Guuri – 73**
24. oktoober
Seto Miihi Summa
laulumiis
- Sergijenko Lilian – 58**
25. oktoober
Petseri 2. Keskkooli
innine oppaja
- Oraveere Anni – 84**
27. oktoober
kiränaane Kuusõalonõ
- Põlluveere Merle – 59**
27. oktoober
Madaridõ ja Ilolisõ
leelonaane
- Lennuki Lennart – 41**
27. oktoober
Sorrõseto laulumiis
- Viskari Galina – 67**
28. oktoober
leelo- ja pillinaane
- Riitsaarõ Evar – 58**
29. oktoober
sootška, kunstnik,
ehtemeistri, Seto Miihi
Summa laulumiis
- Valperi Valdo – 53**
29. oktoober
Liinatšurrõ
laulumiis

3–9. OKTOOBRI 2026 SETO KULTUURI NÄTÄL

TULÕ’ KUULI NI TÜÜLE RAHVARÕIVIL! KÕNÕLÕMI UMÄH KEELEH!

3.–9. Seto nädäli VIKTORIIN VEEBIH
JAA’ PILTE! SOTSIAALMEEDIAH Seto rõivil ja elost Setomaal. #setonätäl
Naisrahvatandsurühmi LUSTILINE ja POLODA PIIGAD videotervtüs VEEBIH
Seto Kuningriigipäävä PILTNIKÕ KONKURSI NÄÜTÜS LUHAMAA KÜLÄMAJAH
Näütüs “WÖRÖ” JA JUURÕ”” MEREMÄE TEENIDÜSPUNKTIH

3. 10 SETO NÄDÄLI ALOSTUS LUHAMAA ANZELIKA MAHETALOH
11–16 Piiriveere SIBULA ni KALA päiv ja seto MIHKLIPÄIV EESTI VABAÕHUMUUSUMIH TALINAH
12–17 MIKTÄMÄE KÜLÄMAJAH mant om kuulda’ leelokoori HELMINE leelo.
13 Rahvatandsuansambli HÕBEHALL 25. aastaga juubõl VERSKA KULTUURIMAJAH

4. 10–20 Setokeeline KAHOOT ÕGAH SETOMAA RAAMADUKOGOH

5. 9.30 Latsietendüs “PUNAMÜTSIKE JA SEITSE PÕIALPOISSI” VERSKA KULTUURIMAJAH
16–17 Seto SÖNNÕ päiv SETOMAA NUURSUUTÜÜ KESKUSÕ VERSKA MAJAH
Seto SÕÕGI päiv SETOMAA NUURSUUTÜÜ KESKUSÕ MEREMÄE MAJAH
Seto JUTUSÕ’ SETOMAA LATSIAIA VERSKA TEGEVÜSKOTUSÕH

6. 10.45–11.45 Seto PERÄNDI programm “PALLO PALOHKAHE” SAATSE MUUSEUMIH
11 MEREMÄE PIIRKUNNA TSASSONIDÕ KÜLÄSTÜS kuutüüh Meremäe raamadukogo ja latsiaiaga
12–15 FOTOMEENUTUSÕ’ vanõmbast aost ÕBINITSA MUUSEUMIH
12–15 MAALINÄÜTÜSE AVAMINÕ REEGI MAJAH VERSKAH
16–17 Seto MUUSIKA päiv SETOMAA NUURSUUTÜÜ KESKUSÕ VERSKA MAJAH
Seto KÄSITÜÜ SETOMAA LATSIAIA VERSKA TEGEVÜSKOTUSÕH
18 JUTUSIIDÕ ÕDAK ja “LAANEÜTSA MARIA JUTUSÕ” raamadu esitlüs TALINAH SETO LATSI KOULIH
18 SETO ODÜSSEIA” FILMIDÕAK VERSKA KULTUURIMAJAH
20–21 KULTUURIÕDAK VERSKA SANATODURIUMI LAHE BAARIH

7. 9 Seto SÕÕGI päiv SETOMAA NUURSUUTÜÜ KESKUSÕ VERSKA MAJAH
10.45–11.45 JUMALIK LITURGIA VERSKA KER KÕH – vaga Nikanderi mälestüs ehk ilkandra, Popovitsa küä pühä.
11–11.30 Seto PERÄNDI programm “PALLO PALOHKAHE” SAATSE MUUSEUMIH
12–15 Programm “LOOMAD SETO TALUS” VERSKA TALOMUSEUMIH
16–17 Kooseri Aleksandra 100. sünnüaastapääväl, raamadu “Sõna seto süämeest” esitlüs ÕBINITSA MUUSEUMIH
Seto KÜÜK SETOMAA LATSIAIA VERSKA TEGEVÜSKOTUSÕH

3–9. OKTOOBRI 2026 SETO KULTUURI NÄTÄL

TULÕ’ KUULI NI TÜÜLE RAHVARÕIVIL! KÕNÕLÕMI UMÄH KEELEH!

10.45–11.45 Seto perändi programm “Pallo palohkahe” SAATSE MUUSEUMIH
11 Raudoja Ahto raamadu “Eesti ja vene vahel – minu lood Petserimaalt” esitlüs ÕBINITSA RAAMADUKOGOH
11 Setomaa muuseumidõ päävarahoiija Laasi Hans Mati loeng “Ümä mälestuste hoistamine ja hoidmine”
11–11.30 Programm “Loomad Seto talus” VERSKA TALOMUSEUMIH
12–15 Näpotüü neläpäiv ÕBINITSA MUUSEUMIH
13–15 Fotomeenutusõ’ vanõmbast aost SAATSE MUUSEUMIH
16–17 Seto sõnno bingo SETOMAA NUURSUUTÜÜ KESKUSÕ MEREMÄE MAJAH
16–17.30 Seto laulu- ja tandsumängu’ SETOMAA LATSIAIA VERSKA TEGEVÜSKOTUSÕH
16–17.30 Avatu ussi päiv LÕUNA-EESTI AIASAADUSTÕ VÄÄRINDÜSKESKUSÕH ÕBINITSAH
17.30–20 Seto leelo ja kirändüse õdak VERSKA RAAMADUKOGOH Vallalõ om raamadukogo kohvik.
18 Seto tandsa õpitarõ ÕBINITSA KÜLÄKESKUSÕH
18 Rahasepä Raineri raamadu “Joppas!” esitlüs REEGI MAJAH

TULÕ’ KUULI NI TÜÜLE RAHVARÕIVIL! KÕNÕLÕMI UMÄH KEELEH!

7.44 Setomaa sünnüpäävä ja Seto lipu päävä tähistäminõ ÕBINITSA LIPUVÄLÄKUL
10 Seto jutuspäiv VERSKA KULTUURIMAJAH
10.45–11.45 Seto perändi programm “Pallo palohkahe” SAATSE MUUSEUMIH
11.30–12.15 Programm “Loomad Seto talus” VERSKA TALOMUSEUMIH
12–17 MIKTÄMÄE KÜLÄMAJAH mant om kuulda’ leelokoori Helmine leelo.
13–15 Fotomeenutusõ’ vanõmbast aost VERSKA TALOMUSEUMIH
16 Seto muusika päiv SETOMAA NUURSUUTÜÜ KESKUSÕ MEREMÄE MAJAH
16–17 Hao Pauli 80 juubõliõdak ja “Leeloantoloogia III” esitlüs VERSKA KULTUURIMAJAH
18 Seto mustri’ (kirä) SETOMAA LATSIAIA VERSKA TEGEVÜSKOTUSÕH
18 Kultuurikohvik “SETOSALDÜS” TANDSU- JA KULTUURIKOTON MODÜS TALINAH

10. 13–... “ELOJOVVULINÕ SETO KÄSITÜÜ”. Seto Käsitüü Kogo 20. aastapäävä KONVERENTS ni PIDO.
VERSKA KULTUURIMAJAH

TULÕ’ KUULI NI TÜÜLE RAHVARÕIVIL! KÕNÕLÕMI UMÄH KEELEH!

VEERA PÄHNAPUU (METSAVAHT)

28.09.1916 – 11.12.1989

Mi tohi-i ünõhta’ ummi laulunaisi, innitsit imäkeisi, teno kin-kõlõ mi täämbä siih näide ilosõnnoga’ ilotõlõ. Üts laulunaane oll Pähnäpuu Veera, kinkõ laulmisõst om mõnigi’ hindäle lau-lusõnnu saanu’. Ma julga üldä’, õt seto rahvas, nii vana’ ku noorõ, omma’ kuuldnu’ nimme Pähnäpuu Veera ja laulnu’ õgal pidopääväl: „Laul läts läbi Setomaa, hõpõhelme helinäl!“

Veera sündü Jaastrova küläh, täl oll nelli sõsard ja kol’ velja, tä oll perreh neläs lats. 1938. aastagal viidi Veera Põrstõ küllä mehele Joan (Jaan) Pähnäpuulõ, kiä oll kõrralinõ ja hüä miis ja ka’ pillimiis. Näil oll nelli last, viies kuuli väiga väikona. Mõnõkümne aastaga peräst jäi Veera lāsäst, miis sai õnnõtu-sõh surma. Latsõ’ olli’ väiko’, lāsä elo oll rassõ, tüüd ja huult oll pallo.

Latsõ iäh Veera laula-as, tä imä õga vanaimä olõ-õs lau-lulinõ. A mehele minneh oll vaia laulta’ ja aigupiteh tull’ laulu’ timä mano. Ja no’ mi tiä Veerat ku hüvvä sõnolist ja ilosa helüga’ leelonaist.

Jumalaperi hingekene, armas Veerakõnõ, õgalõ om uma elotii ant siih ilmah ellä’. Mi pia sinnu meeleh läbi su laula, mia’ omma’ üles vöödõt ja kirja pant. Ait’ umma kõõlõ ilmalõ.

SARVÕ ÕIÕ

Konvõrents ja näpotüünäütüs

ELOJOVVULINÕ SETO NÄPOTÜÜ

10. oktoober 2026

12.00–13.00 Kogonõminõ ja hummogukohv

13.00–13.15 Konvõrentsi vallalõtegeminõ ja tervtüsë

Setomaa ülebsootska Kala Ingrid, Eesti Rahvakunsti ja Näpotüü Liidu juhatusõ esimiiis Veskimäe-Iliste Liina, Setomaa Liidu juhatusõ esimiiis Timmo Margus

13.20–13.40 „Perändtehnoloogia opminõ kultuuriruumõ teenstüseh“

Matsini Ave, Tartu Ülikooli Viländi kultuuriakadeemia peränd-tehnoloogia oppõkava programmi iistvidäjä, rahvusligõ rõividõ oppaja

13.45–14.15 „Peränd säläh: seto kultuur parhilladsõ moodu keeleh“

Pupperti Piret, moedisainer, Eesti Kunstiakadeemia moedisaini professor ja osakonnajuhataja

14.20–14.40 „Kaonu’ äripäävä värmä’: kuvvamuudu seto naase’ linast rõivast suuviiga’ värmä“

Luhamaa Liis, perändtehnoloogia ja tekstiiliteema uurja

14.45–15.10 „Seto pidoligu’ saaju rõiva“

Nassari Elvi, aoluulanõ ja seto perimüskultuuri asatundja

15.15–15.45 Vaheiga ja kohvijuuminõ

15.50–16.20 „Seto taloarhitektuuri muutumisõ’ aoh“

Raudoja Ahto, Seto Instituudi iistvidäjä ja Setomaa perändkultuuri uurja

16.25–16.40 „Seto vana’ rõivareegli’ ja täämbätse päävä vastuolu’ ja nuidõga kõrdasaaminõ“

Kauksi Ülle, kiränik ja seto kultuuritegeläne

16.45–17.00 „MTÜ Seto Käsitüü Kogo luuminõ ja edimätse’ 5 aastakka“

Andresoni Sigre, perändtehnoloogia asatundja ja oppaja

17.05–17.25 „MTÜ Seto Käsitüü Kogo – 20 aastakka kuuhluumisõ hüvvämiilt“

Kala Ingrid, MTÜ Seto Käsitüü Kogo tegevjuht

17.30–17.40 „Mu’ lugu“

Paloka Gerd, Setomaa nuur näpotüümeisteri ja pillimiis

17.45–18.30 Üteh nuuriga’ mõttidõ vaeldaminõ „Kuis hoita’ näpotüü eloh täämbätseh ilmah“

18.30–00.00 Iloõtak

Laul ja tands, süük ja juuk

SUUVERE LEENI (JELENA)

21.02.1950 – 14.09.2026

Leenikõist jäävä’ mähtämmä sugulasõ’ ja sõbrakõsõ’, Suuvere’ ja Võsokõsõ’, Ungavitsa külä kookõsõ’, palonurmõ ninnikese’

Tuul nii hillä puõi latvu piteh liigus, tsirgu’ hällülaulu laulva’ ...

Armas tädi Silvi, ma olõ süämeest su murrõga üteh su mehe

JAAN JÕGI

27.04.1948 – 13.09.2026

surma peräst.

Ma olõ mõttõh sukka’ ni Siimu ja Ivoga’

Ristitütär Ene perrega’

Leinämi

† Karl Kunnus
† Elar Raiv
† Aare Ojaperv

† Vladimir Ojala
† Maria Lahe